

Terezínská 18 iniciativa

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

říjen 2000

V minulém čísle **Terezínské iniciativy** jsme se zmínili o růstu zájmu českých škol o Terezín. Protože si Terezínská iniciativa vytkla jako jeden ze svých hlavních cílů zachování památky na Terezín a na osudy „jeho nedobrovolných obyvatel“ z období holocaustu, snažíme se, aby tyto vědomosti pronikly především mezi českou mládež, již byly po dlouhá desetiletí zapírány.

Nyní jsou sice informace přístupné, školy však v současné době na tyto zájezdy nemají dostatek finančních prostředků. Proto jsme s pomocí Vzdělávacího centra Židovského muzea rozeslali pozvánky do škol s nabídkou úhrady zájezdů do Terezína s kvalifikovaným programem a doprovodem. Program těchto zájezdů projednala vzdělávací komise Terezínské iniciativy s výchovným oddělením Památníku Terezín:

Škola se předem přihlásí na výchovném oddělení PT a domluví termín návštěvy.

Po příjezdu do Terezína se zájezdu ujme pracovník výchovného oddělení PT a v přednáškovém sále vypráví o terezínském ghettu jako o součásti holocaustu.

Po shlédnutí filmu *Darované město* (je-li čas ještě i *Uvzněnené sny*) projdou žáci s průvodcem Muzeem ghetta včetně Magdeburských kasáren a pak obejdou i nejvýznamnější místa ghetta. Průvodce se jim snaží přiblížit život a osudy tehdejších vězňů.

Potom navštíví žáci ještě Malou pevnost.

Pedagog, který doprovází třídu, obdrží materiál pro další práci ve škole a je požádán, aby vyzval žáky k písemné nebo výtvarné reflexi zájezdu.

V Památníku Terezín se sešlo již mnoho zajímavých žákovských prací. Je nutné zdůraznit, že jde o příspěvky dobrovolné a snad lze věřit v jejich upřímnost. Co z nich vyplývá?

Především je zřejmé, že ač mladým návštěvníkům leckdy ne-

utkví v mysli „přesná fotografie“, zůstává v jejich myslích hluboký citový vjem, který je snad podstatně důležitější. Velmi často vyjadřují soucit s vězni, především s dětmi, a obdivují schopnost a sílu nejenom přežít ony hrůzy, ale dokonce se za těchto podmínek snažit vytvářet nebo alespoň prožívat kulturu a kulturní program. Mladí lidé odsuzují krutost a násilí a nejčastěji, a to je velmi důležité, se ptají „proč Židé, vždyť jsou to lidé jako my?“

Snad lze tedy doufat, že alespoň těmito lidem bude jednou antisemitismus a rasismus cizí. A také doufají, že se to již nikdy znovu nestane. Jim a ani nikomu jinému. My si můžeme jen přát, aby se jejich přání naplnila.

KONEČNĚ! České školy navštěvují terezínského ghetto

Michaela Vidláková

Je třeba si přiznat, že nejpůsobivější zážitky vnímají v celých Malé pevnosti. Nelze se divit, Terezín dnes působí dojmem ospalého městečka, které i nám, tehdejšími vězňům, připomíná svou někdejší tvář jen díky našim vzpomínkám, které nelze vtělit do žádného muzea.

Znovu bych chtěla zdůraznit, že finanční příspěvek TI by nebyl nic platný bez osobního nasazení a obětavé a současně profesionálně kvalitní činnosti pracovníků výchovného oddělení Památníku Terezín. O hodnotě jejich práce svědčí právě odezvy, které v dětské mysli

navštěva Terezína zanechala. Věřme, že i s potřebným trvalým působením.

***

Nicméně i přes snahu Terezínské iniciativy, i přes práci Vzdělávacího centra Židovského muzea, které směřuje učitelské semináře do Terezína, zůstává v obecném povědomí českých i cizích turistů a návštěvníků Terezína jen zkratka: Terezín, to je Malá pevnost.

Soudím, že vedení Památníku Terezín nevěnuje dostatečnou pozornost propagaci Muzea ghetta. Zřejmě jde stále o pozůstatek propagandy z doby totality.

Rozhodně by bylo načase tento dlouholetý dluh napravit.

Terezínské studie a dokumenty 2000

S bohatým obsahem vyšlo letošní české vydání Terezínských studií a dokumentů, ročenky Institutu Terezínské iniciativy.

Tentokrát je velká pozornost věnována terezínské Malé pevnosti. Studie Marka Poloncarze předkládá hlavní výsledky výzkumu její historie a soubor dokumentů doprovázející tuto studii dokládá specifický osud více než tisíce židovských vězňů Malé pevnosti.

Heydrichův nástupce ve funkci šéfa Hlavního úřadu říšské bezpečnosti Ernst Kaltenbrunner cestou z Berlína do Rakouska navštívil 19. dubna 1945 Malou pevnost. Miroslav Kárný se ve svém příspěvku zabývá širšími souvislostmi a důsledky Kaltenbrunnerových terezínských jednání, také pro terezínské ghetto, zejména pro připravovaný a posléze zmařený transport prominentů. Nové dokumenty opravují různé dosud tradované interpretace.

Institut Terezínské iniciativy v letošním roce vydal další díl *Terezínských pamětní knihy*, věnovaný tentokrát více než 42 000 židovských vězňů deportovaných do Terezína z Německa. Hlavní výsledky výzkumu, realizovaného širokým okruhem českých, německých a izraelských historiků, prezentovaných touto pamětní knihou, shrnuje článek Michala Frankla.

Mezi klíčové dokumenty k historii terezínského ghetta nesporně patří spis zástupce prvního židovského staršího v Terezíně, inženýra Otto Zuckera, ve kterém zachytil terezínský vývoj od listopadu 1941 do konce roku 1943.

Tato zpráva byla psána pro komandaturu SS, tím byl její autor sice limitován, ale zpráva se vyznačuje jak bohatstvím spolehlivých faktografických údajů, tak Zuckerovým uměním přes daná mu omezení vypovědět o krutém dramatu, které se v terezínském ghettu odehrávalo v prvních 25 měsících jeho existence.

V Terezínských studiích a dokumentech 1997 jsme uveřejnili mezi posledními dopisy Jakoba Edelsteina také dopis, kterým 6. prosince 1942 poděkoval svým přátelům v terezínské Ústředně práce za dar, věnovaný mu k prvnímu výročí jejich společného příjezdu do Terezína. O jaký dar šlo, jsme nevěděli. Článek izraelské historičky Anity

Tarsi jej nyní představuje: album kreseb Leo Haase, které charakterizují roční činnost této ústředny a obecněji problémy pracovního nasazení terezínských vězňů, „práce v pas-ti“, jak svůj článek Tarsi nazvala. Článek je doprovázen ukázkami z tohoto alba.

Návštěva delegáta Mezinárodního výboru Červeného kříže Maurice Rossela v Terezíně 23. června 1944 a jeho zpráva o tom, co v Terezíně viděl, byla častým tématem Terezínských studií a dokumentů. Její dosud nepublikovaný úplný text – spolu s podrobným komentářem – jsme uveřejnili v roce 1996. Otevřena zůstala otázka, zda se Rossel dal terezínskou potěmkíádou oklamat anebo zda jeho „růžová“ zpráva a jeho vůči SS vstřícné chování bylo dikto-váno určitým tajemným taktickým záměrem. K vyjasnění přispěl rozhovor tvůrce proslulého filmu *Šoa* Claude Lanzmanna s Maurice Rosselem, uskutečněný v roce 1987, ale teprve nedávno zveřejněný ve filmové podobě. Jeho text přetiskujeme. Je to dost otřesné čtení, když Rossel ještě po více než čtyřiceti letech hlásá, že by svou zprávu z června 1944 znovu podepsal.

Britský historik Klaus Leist ve svém příspěvku objevuje osobnost a dílo Philippa Manesa, deportovaného do Terezína z Berlína v červenci 1942 a zavražděného v Osvětimi s většinou posledního říjnového transportu 1944. Manes patřil k nejvýznamnějším a nejvšestrannějším organizátorům kulturního života v Terezíně a zároveň byl i jeho kronikářem. Jeho více než tisícistránková Zpráva o skutečných událostech, uložená v londýnské Wiener Library, bohužel ještě terezínskou historiografií neovlivnila. Leist dokazuje, jaká je to škoda.

O terezínském osudu Kamila Hoffmanna, československého diplomata, publicisty, básníka a překladatele, uveřejňujeme studii Miroslava Kryla a o jednom z nejnadanějších terezínských malířů, básníků a dramatiků Petru Kienovi studii Blanky Stehlíkové, doprovázenou výběrem vzpomínek jeho přátel. Hoffmann i Kien zahynuli v Osvětimi.

K hlubšímu poznání činnosti terezínské organizace Hechalucu přispívají dosud nepublikované vzpomínky jednoho z jejích funkcionářů Berla Herškoviče. Barbora Semotamová zaznamenala historii deníku v Terezíně vězněného chlapce Tomáše Lederera, který si začal psát deník bezpro-

středně poté, co jeho otec odjel z Terezína transportem k pracovnímu nasazení, ve skutečnosti deportován do Osvětimi, kde zahynul. Tomáš zůstal se svou matkou a prostinký deníček vypovídá o všedním dni, stesku po otci, naději na setkání s ním, o dojemných projevech lásky k matce tohoto snad nejmladšího z dětských terezínských kronikářů.

Profesorka Astrid Debold-Kritterová, zabývající se na berlínské Technické universitě městským a regionálním plánováním, zmapovala vývoj města Terezína jako pevnosti, jako ghetta, jako vojenského města a zamyslela se nad jeho budoucností v nové situaci. V článku podává zprávu o výzkumu, který se svými studenty v posledních letech o městě Terezín vykonala.

Do širšího rámce „konečného řešení židovské otázky“ patří novými, neznámými dokumenty bohatá studie Lukáše Přibyla k historii prvních židovských deportací z Protektorátu v rámci „Akce Nisko“, věnovaná zejména třetímu z těchto transportů, který však do Niska už nedorazil. Na příkladu Olomouce a s využitím místní archivní dokumentace Josef Bartoš mapuje postup arizace židovského majetku, zejména arizační aktivity Národního souručenství, které narazily na nepřekonatelný odpor německých okupačních úřadů.

Studie rakouského historika Dirka Ruppnowa klade základní otázky po smyslu projektu na zřízení „Ústředního židovského muzea“ v Praze, který se začal realizovat po zahájení židovských deportací, jak se přitom projevovaly záměry Ústředny pro židovské vystěhovalce a nakolik záměry Židovské náboženské obce.

Anna Tučková zaznamenala vyprávění Brigitty Schindlerové-Kroftové o tom, jak navázala spojení se svým otcem vězněným na Malé pevnosti, jak po jeho převozu do Mauthausenu pokračovala v pomoci vězňům terezínského ghetta, jak obstarala úkryt uprchlému osvětimskému vězni Vítězslavu Ledererovi, jak byla postavena před německý soud a jak se jí podařilo uprchnout.

Alena Hájková v další ze svých studií, které pomáhají badatelům orientovat se v klíčových pramenech, popisuje vznik a složení kartotéky židovských osob z let nacistické okupace. **M.K.**

„Konečné řešení“ v nejnovějších učebnicích dějepisu

Když po listopadu 1989 vycházely první nové učebnice dějepisu, byla v nich o pronásledování židovského obyvatelstva stěžejní zmínka. Romská menšina z pohledu těchto učebnic snad ani nikdy v českých zemích nepobývala, natož aby se jí týkala rasová diskriminační politika nacistického režimu. Od té doby procházely české učebnice dějepisu dlouhým a bolestivým procesem vylepšování, které zdaleka nebylo omezeno pouze na téma holocaustu. Nedostatky českých učebnic byly dlouhá léta sledovány a pranýřovány jak Leo Pavlátém, ředitelem Židovského muzea v Praze, tak i Terezínskou iniciativou.

Na učebnicích dějepisu pro základní školy vydaných v letech 1999 a 2000 jsou znát výsledky kritiky a tlaku ze strany ministerstva školství a bezpochyby též značné společenské poptávky po tomto tématu. Přestože již zhruba od roku 1995 bylo tématu holocaustu v nových učebnicích věnováno více prostoru, představují posuzované učebnice výrazný krok kupředu. Pouze *Moderní dějiny* ze zcela nové dějepisné řady nakladatelství Prodos trpí obvyklými neduhy: spíše než nezájmem o „konečné řešení“ se vyznačují nesystematičností, roztržitostí informací a nahrazováním řádného výkladu ilustracemi a popiskami pod nimi. Tak se například informace o holocaustu v kontextu obecných dějin údajem o počtu zavražděných Židů objevuje pouze v popisce pod fotografií z osvobozeného tábora Bergen-Belsen.

Ostatní tři učebnice – *Dějiny moderní doby* z nakladatelství Práce, *Nejnovější dějiny* z nakladatelství SPN a *Moderní dějiny* z nakladatelství Scientia – ukazují, že výklad o holocaustu jak v kontextu obecných, tak i českých dějin, se již stal v podstatě samozřejmostí. Texty týkající se holocaustu jsou delší než dříve a získaly na vyváženosti. Zasloužená pozornost je nyní věnována také pronásledování romského obyvatelstva, někdy nazývanému „neznámý holocaust“. Ale i v těchto učebnicích lze samozřejmě nalézt různé chyby ve statistikách, nepřesné formulace, či někdy zarážející řazení materiálů.

Zvláštní je, že i přes výrazný pokrok zůstává výklad o Terezíně

většinou stručný a shrnuje pouze nejzákladnější informace – uvážíme-li, že terezínským ghettem prošly desítky tisíc českých Židů a zároveň československých občanů, měla by mu bezpochyby být věnována větší pozornost. Autoři těchto učebnic necítí zřejmě nutnost sledovat důkladněji specifické osudy českých Židů, a tak stále není např. ve všech učebnicích uváděna smutná historie terezínského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau. Domnívám se, že tento jev souvisí s tím, že „konečné řešení“ není vnímáno jako problém, s nímž by se měla česká společnost jakýmkoli způsobem vyrovnávat. Tyto učebnice neotvírají otázky reakcí české společnosti na pronásledování a vyvraždění českých Židů a netáží se po zdrojích českého antisemitismu, tolik patrného ve společenské atmosféře a vládní politice v době druhé republiky a po okupaci. Pouze jedna z učebnic – *Dějiny moderní doby* – si klade dnes tolik diskutovanou otázku, jak je možné, že se i zcela „normální“ lidé, policisté a vojáci podíleli na vraždění. Žáci tak nejsou dostatečně vedeni k tomu, aby si uvědomili, že rasismus a antisemitismus se netýkal a netýká pouze nacistického Německa a doby druhé světové války, ale že jde o fenomén, před nímž nebyla žádná evropská společnost imunní a který byl a je i problémem české společnosti.

Lze však říci, že v nejnovějších učebnicích byly napraveny nejdůležitější nedostatky ve výkladu o pronásledování Židů a Romů – v kvalitě zpracování se nyní výklad o holocaustu podobá dalším tématům, které také nejsou vždy bez chyb a nepřesností. Domnívám se, že další pokrok ve výkladu o holocaustu bude stále více souviset s celkovou proměnou koncepce českých učebnic, především v jejich reorientaci od faktografického výkladu, který dosud v učebních textech převládal, k většímu zaměření na sociální, politický, duchovní a materiální vývoj společnosti a na lidskou každodennost. Již na dosavadních učebnicích je patrné, že právě a pouze v tomto kontextu může být pronásledování Židů podáno jako fenomén sui generis a zároveň vysvětleno jako součást širších krizových tendencí v evropských společnostech.

Michal Frankl

PRIX BOHEMIA 2000

Porota Mezinárodního rozhlasového festivalu Prix Bohemia Radio udělila 5. října v Poděbradech v kategorii Pořad uměleckého slova – cenu **PRIX BOHEMIA 2000** Haně KOFRÁNKOVÉ za režii pořadu autorky Marie VALTROVÉ **PAPÍROVÉ DĚTI**. V interpretaci Hany Kofránkové, Otakara Brouska, Jana Maxiána a Alfréda Strejčka zazněly básně a prozaické texty terezínských chlapců, vydané pod názvem **JE MOJÍ VLASTÍ HRADBA GHETT?** Osudy terezínského časopisu Vedem a jeho mladičkových autorů – Petra Ginze, Zdeňka Ornesta, Kurta Kotouče a dalších, stejně jako osudy knihy, jejíž editorkou je Marie Rút Křížková (spolu se Zdeňkem Ornestem a Jiřím Kotoučem), se navzájem prolínají ve dvou časových liniích. S hudbou Hanse Krásky, Viktora Ullmanna, Giuseppe Verdiho a jidiš písničkou Papierenne Kinder, která dala název pořadu, tvoří sugestivní obraz doby, v níž texty vznikaly. Citlivá režie Hany Kofránkové, která svým neokázalým mistrovstvím umocnila vyznění pořadu, si cenu Prix Bohemia 2000 vydobyla po právu. Cenu však nezískala pouze ona, získali ji i editoři knihy, autorka scénáře a především terezínské chlapci, jejichž nezdolný optimismus přes tragický úděl, který je čekal, rozezněl vlny éteru.

Marie Valtrová

Nová série seminářů o holocaustu

Měsíc září sebou nepřináší pouze začátek nového školního roku, ale také novou sérii terezínských seminářů pro pedagogy a školské pracovníky pod názvem *Jak vyučovat o holocaustu*. Na jejich realizaci se podílí Židovské muzeum v Praze, Památník Terezín a Muzeum romské kultury v Brně. Prvních pět kurzů proběhlo již na jaře 2000. Mezi účastníky se setkaly s příznivým ohlasem.

Semináře jsou třídní a učitelé v jejich průběhu navštíví několik objektů a míst spojených se židovstvím a holocaustem.

V dopoledních hodinách prvního dne se účastníci scházejí ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze. Lektori zdejšího vzdělávacího oddělení je seznamují se základními informacemi o judaismu a holocaustu v Čechách a na Moravě do roku 1941. Poté se učitelé odeberou na prohlídku pražského Židovského města. Pořadatelé, jelikož jsou si vědomi určité spojitosti mezi holocaustem židovského národa za 2. světové války a dnešními problémy obdobného charakteru v mnohých oblastech světa, zařadili do programu také přednášku a seminář na téma Psychologické aspekty genocidy.

V podvečerních hodinách se účastníci přesunují do Terezína, který je pevně spjat s pronásledováním Židů v době 2. světové války na našem území. Část semináře se tedy záměrně odehrává na místě, kde trpěly a zemřely tisíce příslušníků židovského národa. První den je v terezínském Středisku setkávání v Magdeburských kasárnách zakončen přednáškou o místě Terezína v konečném řešení židovské otázky.

Druhý den programu je věnován historii židovského ghetta v Terezíně. Dopoledne všichni absolvují prohlídku ghetta a krematoria, seznámí se s aktivitami dětí a mládeže v době trvání ghetta a s činností školní mládeže v současné době. Velmi vysoce je pak učitelé hodnoceno setkání s pamětníkem, který přežil holocaust. Tato beseda bývá zpravidla velmi emotivní a v srdci každého z přítomných zanechá hlubokou vzpomínku.

Ve chvíli, kdy účastníci načerpali již velké množství teoretických znalostí z Prahy a Terezína, přichází na řadu metodická část kurzu. Nejprve jsou jim pedagogy, z nichž se někteří zúčastnili seminářů zaměřených na vyučování holocaustu v United States Holocaust Memorial Museum v USA a v památníku Jad Vašem v Izraeli, předvedeny nápady na vyučovací hodiny s tematikou holocaustu. Posléze přichází samostatná metodická činnost zúčastněných učitelů, kteří se jednotlivě či ve skupinkách zamýšlejí nad zadanými tématy, sami vytvářejí vzorovou vyučovací hodinu a následně ji pak prezentují před svými kolegy.

Tímto je završena část programu týkající se židovské problematiky. Závěr semináře je věnován historii a tradicím Romů a genocidě Romů za 2. světové války. Přednášky a dokumenty zabezpečuje Muzeum romské kultury v Brně.

Celý seminář je zakončen v poledne třetího dne rozdělením osvědčení. Po poledni účastníci, obohaceni o nové nápady a aktivity pro práci se svými žáky a studenty, opouštějí Terezín. Odjíždějí spokojeni, neboť není nic lepšího pro poznání historie, než navštívit místa, kde se historie přímo odehrávala, moci si v ní pobýt a dýchat její atmosféru. Odvážejí si s sebou velké množství výukového a studijního materiálu, videokazety, CD, který pro ně připravily výše zmíněné organizace. A navíc si sebou vezou alespoň částečnou odpověď na otázku „Jak vyučovat o holocaustu?“

Mgr. Naďa Štulcová,

Vzdělávací oddělení Památníku Terezín

Nové dílo o historii terezínského ghetta

Obohacením terezínské historiografie je nová kniha Miroslava Kryla *Osud vězňů terezínského ghetta v letech 1941-1945*, kterou vydalo brněnské nakladatelství Doplněk. Kryl je docentem na pedagogické fakultě Purkyněho univerzity v Ústí nad Labem, předním na-

ším znalcem historie Terezína, autorem desítek studií publikovaných v Terezínských listech, Terezínských studií a dokumentech i v různých vědeckých sbornících, editorem Redlichova deníku a jako první v jiném terezínském deníku, Willyho Mahlera, objevil neocenitelný pramen a vytěžil jej k objasnění řady problémů.

Jeho nová kniha je psána jako svého druhu přehled dosavadní terezínské historiografie v širším rámci „konečného řešení“. Kryl probírá jednotlivá její témata, seznamuje s tím, jak je interpretují jiní, zejména čeští historikové, a připojuje k nim svůj výklad, leckdy odlišný, anebo alespoň zpochybňující současné výklady, dosud více méně všeobecně přijímané. Třeba u něho ocenit, že své polemiky s jinými autory si nikdy neulehčuje zkreslením jejich názorů nebo zamlčením jejich argumentů, že u něho jde o polemiku věcnou.

Samozřejmě Krylovy nové interpretace – nazývá je pokusy o nové interpretace – vyvolají diskuse a polemiky. Např. podle Kryla na prohlídku „jednoho židovského pracovního tábora“ delegátem Mezinárodního výboru Červeného kříže organizátoři „konečného řešení“ připravovali koncentrační tábor v Plaszowě a nikoli terezínský rodinný tábor v Birkenau. Mezi argumenty uvádí, že Birkenau přece nebyl pracovním táborem. Avšak to pro politiku organizátorů „konečného řešení“ nebylo rozhodující. Usilovali rafinovanými propagandistickými prostředky zakrýt skutečné poslání Birkenau s jeho vražednými zařízeními a stylizovat jej jako „pracovní tábor u Nové Bečvaly“ – přinejmenším statisíci dopisnic s touto či podobnou adresou, posílaných odtud židovskými vězni. Bohužel, historický výzkum prokazuje, jak nacistické propagandistické manévry s Birkenau byly účinné, že plnily své poslání dokonce namnoze i po zveřejnění zprávy Wetzlera a Vrby, sepsané po jejich útěku z Birkenau, takže gestapu se už zdálo zbytečné povolit a zorganizovat ještě cestu delegáta Mezinárodního výboru Červeného kříže do kteréhokoli „jednoho židovského pracovního tábora“.

Krylovou knihou, jeho nově předloženými interpretacemi a nově položenými otázkami se vlastně zahajuje nová kapitola terezínské historiografie. Přesněji řečeno: mělo by se tak stát. V tomto smyslu lze Krylovu knihu chápat jako výzvu historikům a vědeckým pracovníkům, kteří se Terezínem zabývají.

Miroslav Kárný

Workshop o vzdělávání o holocaustu v Bejt Terezín

Michal Frankl

Ve dnech 26. až 30. března 2000 se na půdě Bejt Terezín v Izraeli konal mezinárodní workshop věnovaný srovnání různých „národních“ pohledů na vzdělávání o holocaustu. Původním záměrem pořadatelů bylo shromáždit profesionály z celého světa. Tato idea se bohužel – zřejmě především ke značným finančním nákladům – nepodařila. Konference se kromě izraelských účastníků (pracovníků Bejt Terezín, pořadatelské agentury a pozvaných hostů) a tří českých zástupců (M. Frankl, dr. Munk a doc. Blodig) zúčastnila velká německá skupina organizovaná Bundeszentrale für politische Bildung. Skladba účastníků byla proto bohužel do značné míry nevyvážená a neposkytovala nutné spektrum pohledů.

Na workshopu byla přednesena řada zajímavých příspěvků od předních izraelských odborníků na vzdělávání o holocaustu, ale též psychologa, umělců, televizního komentátora, kulturní kritičky... Všichni tito účastníci se zabývali především tím, jak fenomén holocaustu reflektuje izraelská společnost a jakou roli hrál a hraje v izraelské identitě a jejích proměnách. V poslední době lze v izraelské veřejnosti pozorovat živější zájem o holocaust. To souvisí především s klesajícím vlivem dosud dominantní sionistické ideologie, která se hlásila k těm Židům, kteří kladli aktivní odpor a naopak opomíjela většinu ostatních obětí „konečného řešení“. Vztah k holocaustu je tak dnes do značné míry výrazem sebe-reflexe izraelské společnosti. Někteří přednášející – především dr. Yair Auron – kritizovali uzavřenost izraelského pohledu pouze na vlastní – židovské – dějiny, a to i ve vztahu k výuce holocaustu. Značnou kritiku si také vysloužily hromadé výlety izraelských školáků do polských koncentračních táborů – ne ani tolik kvůli myšlence samotné, ale především kvůli nedostatečně propracované koncepci.

Značná pozornost byla na workshopu věnována možnosti využití moderních elektronických médií při výuce o holocaustu. Například ředitelka Bejt Terezín Anita Tarsi představila internetový program využívaný ve školách k interaktivní výuce o holocaustu. Žáci si na internetové strán-

ce Bejt Terezín sami vybírají téma, kterým se chtějí zabývat, a hledají k němu materiály. V kterékoli fázi tohoto procesu se mohou e-mailem obrátit na pracovníky Bejt Terezín s jakýmkoliv otázkami. Bylo také prezentováno několik vzdělávacích CD-ROMů, především připravované CD Jad Vašem o osudech Židů bezprostředně po holocaustu.

Pracovní sezení – podle mého názoru – znovu doložila nutný rozdíl v přístupu ke vzdělávání o holocaustu v Izraeli a v ostatních zemích. Pro izraelské žáky a studenty je holocaust jevem, na němž hledají především své vlastní kořeny, svůj původ. Chtějí vědět, jak jejich předkové v této době žili, co si mysleli a jak reagovali na různé – často extrémní – situace. Historie zemí, v nichž se tyto děje odehrávaly, je bohužel již tolik nezajímají. V ostatních zemích, ať již v Německu či u nás, je hlavním úkolem zasadit „konečné řešení“ do kontextu dějin dotyčné země a národa. Tento rozdíl v základní orientaci výuky o holocaustu však neznamená, že není možné se inspirovat a že by nebylo možné využívat některé učební materiály vytvořené v Izraeli.

Připravuje se vybudování české národní expozice v Osvětimi

Na počátku devadesátých let byla zrušena československá expozice v bývalém bloku 16 koncentračního tábora Osvětim I. Důvodem byla její poplatnost předlistopadovému režimu. Předpokládalo se, že v dohledné době vznikne expozice nová, plně odpovídající historickým skutečnostem. Byly dokonce zahájeny předběžné konzultace o budoucí podobě této expozice. Úlohu koordinátora tehdy převzalo historické oddělení Národního muzea v Praze. Zanedlouho se však přípravné práce zastavily. Výrazně k tomu přispělo i zrušení Správy kulturních zařízení Ministerstva kultury České republiky, jíž do té doby podléhaly československé expozice v zahraničí, jakož i rozdělení státu, které nastolilo otázku budoucí delimitace expozičních prostor. Hlavním důvodem však byla skutečnost, že dlouho nebylo rozhodnuto o celkové koncepci budoucí výstavní činnosti Státního muzea v Osvětimi a v závislosti na tom nebyla dořešena ani otázka budoucnosti národních expozic v Osvětimi, neboť se uvažovalo i o jejich možném zrušení. Tento stav přetrvával po mnoho let a vyvolával oprávněnou kritiku, především z řad bývalých osvětimských vězňů. Teprve rozhodnutí o tom, že národní expozice budou mít i nadále své místo v osvětimském pietním a muzejním areálu, otevřelo cestu ke konkrétním přípravám na obnovení expozic v bloku 16.

Po zrušení Správy kulturních zařízení pověřilo Ministerstvo kultury ČR zřizováním a správou zahraničních expozic o ob-

dobí nacistické okupace českých zemí Památník Terezín. Ten proto zahájil příslušná jednání jak o delimitaci výstavních prostor, tak o spolupráci při přípravě budoucích národních expozic s partnerskou slovenskou organizací – Muzeem Slovenského národního povstání v Bánské Bystrici. Zároveň probíhala mezi ministerstvy kultury obou zemí o těchto otázkách jednání, jež vyústila v dohodu ministrů kultury o rozdělení expozičních prostor a spolupráci při řešení technických otázek výstavby národních expozic v Osvětimi.

Po předběžných dvoustranných konzultacích se 5. října t.r. uskutečnilo ve Státním muzeu v Osvětimi jednání vedení hostitelské instituce se zástupci ministerstev kultury České republiky a Slovenské republiky, jakož i s představiteli vedení Muzea SNP v Bánské Bystrici a Památníku Terezín. Výsledkem tohoto jednání bylo uzavření trojstranné dohody o zřízení národních expozic ČR a SR v bloku 16, vymezení prostor pro obě expozice a stanovení termínů pro zpracování libreta, scénáře a poté realizaci každé expozice. Bylo dohodnuto, že všechny zúčastněné strany vyvinou maximální úsilí k dodržení předběžného termínu otevření národních expozic, který byl stanoven na konec března roku 2002. Česká a slovenská strana se dohodly na vzájemných konzultacích libreta i scénáře a zavázaly se předložit je v souladu s platnými zásadami budování národ-

(Pokračování na str. 6)

(Dokončení ze str. 5)

ních expozic Státnímu muzeu v Osvětimi ke schválení.

Památník Terezín ustavil širší autorský kolektiv, jehož členy jsou také historici z řad bývalých vězňů, mezi nimi i několik členů Terezínské iniciativy. Uskuteční se rovněž jednání s historickou skupinou

Osvětimského výboru o možnostech spolupráce při přípravě expozice.

Posláním české národní expozice v Osvětimi bude ukázat mechanismus deportací z bývalého Protektorátu Čechy a Morava do Osvětimi na pozadí tehdejší situace v zemi, především pak v kontextu okupační politiky nacistického Německa. Vlastní historicko-dokumentární expozice bude situována

v 1. patře budovy, zatímco část přízemí, tvořící spolu se schodištěm vstup do hlavní expozice, by měla být upravena i s využitím některých stávajících výtvarných prvků z předchozí expozice na pietní prostor, kde by mohly být pořádány vzpomínkové akty. V ostatních částech přízemí budovy bude situována slovenská národní expozice.

Vojtěch Blodig, Památník Terezín

Sociálně zdravotní komise TI

Rádi bychom Vám opět připomněli Vaše možnosti, které máte při financování a organizování zdravotní péče. Claims Conference poskytuje Terezínské iniciativě finanční částky ve formě grantů pro židovské oběti nacistické persekuce v České republice. Vzhledem k tomu, že TI nemá dostatečné technické a administrativní možnosti pro konkrétní realizaci grantů, uzavřela se Židovskou obcí v Praze smlouvu o bezplatném provádění distribuce finančních prostředků všem židovským obětem, které přežily nacistickou persekuci.

ZDRAVOTNÍ FOND CLAIMS CONFERENCE (ZF CC)

řídí Výbor ZF CC, složený ze zástupců Terezínské iniciativy, Federace židovských obcí a Židovské obce v Praze. Tento výbor ZF CC určuje na základě aktuální finanční situace podmínky a stanovuje limity pro vyplácení příspěvků jednotlivým žadatelům. Organizační zajištění provádí sociální oddělení Židovské obce v Praze.

Finanční příspěvky ze ZF CC může obdržet každý, kdo přežil protižidovskou nacistickou persekuci a kdo žije v České republice, i když jeho persekuce začala v jiné zemi. Jsou to vězňové koncentračních táborů, ghett, ukryvané děti, váleční emigranti, tedy nejen členové Terezínské iniciativy, židovských obcí, Hidden Child a podobných organizací, narození do roku 1945.

V roce 2000 poskytla CC pro tyto účely částku 40 tisíc USD jako první platbu z určeného grantu č. 91- 6857- 4 ve výši 80 tisíc USD.

Ze ZF CC je možno poskytnout příspěvek na uhrazenou a lékařem předepsanou péči:

1) na zubní protetiku, brýle, naslouchadla – Výbor ZF CC stanovuje max. limity příspěvku;

2) na nutné léky (kromě vitamínů) v případě, že součet úhrady v měsíci přesáhne minimálně 200,- Kč. Pokud chcete proplatit menší částky za léky, můžete si nahromáždit v průběhu roku více účtenek, jejichž součet přesáhne 200,- Kč;

3) na zdravotní pomůcky, které nehradí vůbec, nebo jen částečně zdravotní pojišťovny. Jsou to na např. sedačky do sprchového koutu, zdravotní matrace, berle, hole, madla, protiskluzové podložky, individuálně zhotovené zdravotní pomůcky (ortopedické boty, dlahy, ortézy, antidekubitní pomůcky, bederní pásy apod.) a jejich úpravy a opravy, potřeby pro inkontinenci (pokud výdaj přesáhne částku hrazenou zdravotní pojišťovnou) a speciální pomůcky, na které není možné získat příspěvky od zdravotních pojišťoven nebo místních úřadů v bydlišti.

Ze ZF CC jsou hrazeny pomůcky, které mohou být zapůjčovány na dohodnutou dobu. Jsou to chodítka, berle, sedačky na vanu, toaletní křesla, vozíky, navlékače ponožek, podavače, nástavce na WC, antidekubitní matrace, tlakoměry apod.

Veškeré příspěvky ze ZF CC není možno právně nárokovat a výjimečné případy schvaluje Výbor ZF CC.

Jak požádat o příspěvek nebo zapůjčení pomůcek? Žádost musí obsahovat: jméno a adresu žadatele, datum narození, číslo telefonu, případně číslo účtu u peněžního ústavu a sdělení o členství v TI, ŽO, Hch. apod. Pokud nejste nikde organizováni, ve své první žádosti vysvětlíte způsob Vaší protižidovské persekuce v období holocaustu. K žádosti přiložte doporučení lékaře (opis receptu) a doklad o provedené úhradě.

Své žádosti adresujte:

Židovská obec v Praze, sociální oddělení – A. Martínková, Maiselova 18, 110 01 Praha 1. Telefonovat můžete na sociální oddělení Židovské obce v Praze, telefonní číslo 02/231 09 51.

Před vypůjčením zdravotních pomůcek je nutná konzultace u J. Chlumecké, na telefonním čísle 02/24 81 11 21.

Osobní návštěvy jsou možné v pondělí – pátek od 8 do 16 hodin.

Prosím, nezapomeňte, že z účetního hlediska je nutné požadavky s doklady datovanými rokem 2000 odevzdat do konce tohoto roku.

Květnové setkání v Bejt Terezín

Jak jsme psali v minulém čísle našeho časopisu, byla jsem předsednictvem Terezínské iniciativy vyslána jako zástupce našeho sdružení na každoroční setkání bývalých vězňů terezínského ghetta v Izraeli. Letošní setkání bylo mezinárodní a sešla se na něm řada přátel z různých konců světa. Konalo se 20. května v kibucu Givat Chaim Ichud.

Za krásného slunečného počasí se brzy dopoledne začali účastníci scházet, potkávali se známí a přátelé, zdravili se, objímali a radovali z toho, že se zase vidí. Na prostranství uprostřed kibucu se sedělo u stolků pod slunečníky, připraveny byly studené i teplé nápoje a pečivo. Zatímco si staří přátelé povídali a vzpomínali, konalo se v klubovém sále setkání a diskuse příslušníků druhé generace.

Po obědě zahájila dr. Edith Ornstein Ruff novou výstavu, která je umístěna v bu-

dově muzea. Jsou to kresby Leo Haase týkající se práce v Terezíně z let 1941 – 1942.

Vlastní výroční schůze probíhala v sále kibucu. Po zahájení pozdravil shromážděné český velvyslanec v Izraeli D. Kummermann, pak německý velvyslanec a po něm jsem přednesla kratší pozdrav i já. Vlastní schůze se zprávou o činnosti a hospodaření i volba nové rady proběhla rychle a bez formalit. Po schůzi následoval krásný koncert, zazněly skladby F. Schu-

berta, D. Scarlatiho, Pavla Haase a dalších, mezitím i skladba, kterou složil příslušník třetí generace pro svou babičku.

Setkání mělo úplně jiný charakter než mívají naše sněmy a já teď přemýšlím, jak to zařídit, aby i při našich shromážděních zbylo více času na to, aby si přátelé a známí mohli popovídat a trochu se užít. Nemáte někdo nějaký nápad?

Dagmar Lieblová

Květnové zájezdy Terezínské iniciativy

Slavnostní koncert

V pondělí 8. května se uskutečnil zájezd do Terezína na slavnostní koncert, který uspořádal Nadační fond Hanse Krásky. Na tomto setkání bylo město Terezín slavnostně předáno nové koncertní křídlo – dar z Japonska. (Viz minulé číslo našeho časopisu, str. 13 – pozn. redakce.) V Japonsku založená „Společnost pro darování pianu Terezínu“ byla ustavena lidmi dobré vůle, kteří rok předtím navštívili Terezín.

Vyjeli jsme z Prahy již dopoledne, aby si účastníci výletu mohli v klidu prohlédnout expozice v Magdeburských kasárnách i v Muzeu ghetta. Navštívili jsme také krematorium na židovském hřbitově.

V 16 hod. začínal slavnostní pořad před samotným koncertem, který postupně zahájili všichni pořadající – Nadační fond Hanse Krásky, město Terezín, japonské velvyslanectví, velvyslanectví SRN a Jeunesses Musicales Mecklenburg. Všichni pořadatelé mají velkou zásluhu na tom, že se všem účastníkům zájezdu koncert velmi líbil a že jejich závěrečný potlesk byl naprosto upřímný.

Tryzna – 21. května

Jako každý rok, tak i letos byla třetí neděle v květnu na Národním hřbitově v Terezíně uspořádána pamětní vzpomínková tryzna. Jako každý rok, tak i letos zástupci Terezínské iniciativy položením věnce uctili památku všech umučených vězňů. Letošní 55. výročí konce války učinilo z této tryzny významnou událost, které byl pří-

tomen prezident ČR Václav Havel, zástupci diplomatického sboru a vládní představitelé.

Terezínská iniciativa umožnila všem zájemcům účast na tomto pamětním dni. Po ukončení tryzny jsme navštívili město Terezín, kde každý prožil příjemné odpoledne podle svých zájmů. Při večerním návratu do Prahy všichni účastníci poděkovali za dobře organizovaný výlet.

Velice nás všechny překvapila neúčast mladých lidí, pracujících i jinak sdružených kolem Židovské obce v Praze, a tím i jejich nezájem o dění kolem nás.

WIZO výlet do Benešova

Ve středu 25. 5. 2000 členky TI, které jsou zároveň i členkami WIZO, se zúčastnily krásného výletu, který pro ně WIZO uspořádalo. První část výletu směřovala do Benešova, kde nám členka TI paní Hana Blánová umožnila návštěvu nově vybudovaného Památníku, předělaného z bývalého obřadního domku na židovském hřbitově.

S nebyvalou citlivostí je vybudovaná pamětní síň, kde jsou uvedena jména umučených židovských občanů z Benešova a okolí. Celé pamětní síni dominuje vysoký, z krásného dřeva zhotovený sedmiramenný svícen. V další místnosti jsou shromážděny doklady a fotografie ze života židovských občanů Benešova.

Hana Blánová, díky které je tento památník vybudován, nám se smutkem sdělila, že jsme první větší skupina z Prahy, která památník navštívila a s velkým zájmem prohlédla všechny prostory. Byly jsme velice rády, že nás paní Blánová potom doprovázela i na Konopiště. Navštívily jsme zámek, krásný park a procházkou růžovou zahradou jsme ukončily velmi vydařený výlet.

Milena Procházková

Jak žily kdysi chudé židovské rodiny na českém venkově

Počátkem září minulého roku jsem se náhodou setkal v Terezíně s manželou Wagnevými z USA, Harrym a Wendy. Harry se mne zeptal, zda jsem neznal náhodou v Terezíně jeho bratrance Weisskopfa, který si změnil v USA jméno na Leo Marek. „Znal, a to velice dobře. Polda, jak jsme mu říkali, patřil k našim nejlepším přátelům, byl svědkem na naší terezínské svatbě a pochodem smrti jsme prošli bok po boku. Vzájemně jsme se povzbuzovali nadějí na přežití a setkání se svými milovanými ženami. V jeho případě s jeho snoubenkou, v mém s manželkou.“

„Právě moje maminka zařídila Poldovi a jeho ženě emigraci nejdřív do Ekvádoru a poté do USA,“ řekl mi nato Harry. Vyměnili jsme si adresy a běžně si dopisujeme. Harry objevil v Poldovy pozůstalosti rodinné album a poslal mi jeho fotokopii. Kronika širší Poldovy rodiny je psána zpočátku německy, později (její větší část) česky, úhledným čitelným, místy až kaligrafickým rukopisem. Vyznačuje z ní idylická atmosféra, připomínající „Vojkovičky a přespólní“ Vojtěcha Rakouse. V přesvědčení, že je zajímavá jakožto dokument o životě našich prarodičů a praprarodičů, opsals jsem její malou část pro čtenáře bulletinu „Terezínská iniciativa“. Záměrně jsem ji ponechal v původním znění, bez jediné úpravy či opravy.

Pavel Stránský

„Když přišli jarní svátky a otec jel pro maceš a ty jontivig (svátečné) věci nakupovat tak mu matka připomenula, aby těm malým přivezl boty, ty velké už byli v Klatovech ve škole to nevěděla potřebují-li také obuv a večer obyčejem přijeli s otcem ty velké na svátky domu. Tatí zašel Muellerovi nebo jinému jarmarečnickému šefci a řekl dejte mne asi 7 nebo 8 páru bot tak od 2 až do 14 let ale ať něco vydrží! mistr vybíral velikost za velikostí číslo za číslem a otec s těch čísel vybral ty nejneohybnější ty nejlepší nejtvrďší a zdánlivě vytrvanlivější ty menší čísla měli ze žlutého plechu kraje špiček ne snad pro okrasu! kdepak? ale aby se špičky netloukli tak lehko o ty kameny co po vši leckde leželi a ty větší čísla měla železné podkovky pod patou (kramflekem) a některé ty vzlašt trvanlivé byly čvočky pod podrážkou též obyté. Též se handlovalo, smlouvalo, dušovalo, tatí chtěl levně obuvník chtěl prodat nechtěl kunšofta stratiť který toho skoupil na ráz jako někdy na špatném jarmarku prodal a boj se odehrával někdy ne o ty zlatky neb šestáky nýbrž o krejčary!

Konečně dohodnuto otec si napsal židovskými písmeny pod podrážky znamení aby mu je neproměnil a já si pošlu kočího s pitlem pro ně, a šel! ale jen 2 domi dál k Jeřábkovu kloboučnickovy 8 klobouku slamených od 2 do 16 let forma a klobouky byly už co jsem pamatoval asi 16 mých prvních let vždy stejné asi takto: (následuje náčrt klobouku se sklopeným okrajem, pozn. P.S.) byli s pšeničné slámy třibarevně pletené přírodní žlutá zelená a červená zají-mavo, že byli jako ty boty pro chlapce i holky stejné a nikdy ať měl svět modu jakou

chtěl – tyto byli neb nebyli ale pro otce vždy moderní a mi děti o modě v Němčicích nic nevěděli ergo – pasovali.

Kloboučník dal dolu ten nejmenší a narovnal na nej 7 větších tak že vždy ten horší zapadl o 1 číslo do druhého kus dál to zde už byla cena 16 let 6 krejčaru kus a kočí přijde pro ně tatík se s Jeřábkem znali až do obou smrti. Ten obchod slavil v loni 150leté obch. jubileum ale je pár domu napřič dále dnes.

Jednou nebo dvakrát v životě koupil také mamince také klobouk (zvané kapotky) a to si vymínil: ne modu snad!, ale aby byli trvanlivé! neb chudáček maminka jej tučet i více let nosila a neměla poněti o tom že už 4 letou formu tatí starého hlídače krámu kupuje a též otec neměl poněti o tom že klobouk je věc mody, a máti, - ta byla ze všem spokojena – a na tučet let jí stačil – jen když ta sláma vydržela, krátce ke koupí dámského klobouku tenkrát nebyla ani ta dáma nutna. Jak se ty časi mění – dnes? kolik klobouku sprubne? a na konec? žádný jí nesluší na 3 měsíce! neb za 3 měsíce je jiná moda jiná látka v modě. Večer přijel otec s bryčkou s kočím a v zadu sedeli 2 některý rok 3 děti na pryče skládala se věci s vozem, byli-li macky sebou taktu musel být fassunkový vůz neb bedna s macky byla velká ale ta už byla v obyčejí pár dní doma děti se její otevření dočkat nemohli. Konečně přivlékl kočí pytel s boty a klobouky vysypal to uprostřed světnice a děti se na to vrhli každý co mislel že mu ve velikosti odpovídá si obul a natahl přes uši – pasovalo vždy všechno! neb byli děti vše velikosti a klobouky a boty také a za 2 nebo 3 dni i se to tak akorát vůbec nebralo, jestli že jed-

nomu šel klobouk přes ucho a druhému jen na temeno hlavy. Když měli vše vybráno šli otci se pěkně poděkovat a políbit ruku a mamince neřekli ani slovo vzali jí kolem krku a líbali na ústa tatí dostal 1 hubičku a máti se jich nemohla ani zbavit tolik jich dostala žádný nechtěl jí pustit a držel ruce kolem krku fest pohromadě. Tak jednoduché bylo podělení 6 – 8 dětí a žádný pláč a křtysování, to se moc nelíbí neb já viděl jiné boty neb jiné klobouky, jako dnešní děti. Mi ani nevěděli že vůbec i jiné formy barvi, materiál existují! a máti její klobouk měla s něho radost! Ten nejlepší co v krámu měli s té nejjemnější slámi jsem ti vzal řekl tatí a má milá máti byla s tím 4letým hlídačem který zrovna na ní čekal nejšťastnější že má ten nejnovější dle poslední mody! a měla opravdu! neb v Malinci kde za 3 dni do kostela přišla, v té ještě zapadlejší vsi jí všichni židovky ten nový krásný jemný s tou taftovou mašlí obdivovali neb tyto žid. dámy měli též už od 5ti až 12ti let ten samý na hlavě jako zrovna tak máti za 10 let s tím samým do kostela přišla.“

Vyhodnocení soutěží

Vzdělávací oddělení Památníku Terezín pořádalo dne 31.5.2000 vyhodnocení terezínských soutěží pro české školy.

V letošním roce proběhl IV. ročník výtvarné soutěže „Život je plný pokladů“ a IV. ročník literární soutěže „Každý den je bohatstvím“. Do soutěže bylo přihlášeno 210 dětí ze 33 škol.

Slavnostního odpoledne se zúčastnili pracovníci Památníku Terezín a TI a téměř všichni vítězni žáci. Cenou Dr. Erika Poláka, kterou každoročně dotuje Terezínská iniciativa, byli oceněni účastníci výtvarné i literární soutěže.

Byla jsem ohromena kvalitou vítězných prací výtvarné soutěže, které zde byly vystaveny, a rovněž vítězná díla literární soutěže měla vysokou úroveň. Ze všech prací vyznačuje porozumění současných dětí pro vše, co jsme prožili my, a tím i pochopení výkladu, který jim poskytují pracovníci vzdělávacího centra Památníku Terezín.

Milena Procházková

Zobrazování českých židů

*Reakce na výzvu časopisu Tereziánská iniciativa
k vyslovení všeobecných názorů a zvláště k textu Hanuše Hrona
na straně 7 čísla 17 z dubna 2000*

☆ ☆ ☆

V širším smyslu se tento námět už dávno převaluje mou myslí jako chuchvalce husté mlhy. A to nikoli ve smyslu členství, stanov a funkcí v rámci židovských obcí. Koneckonců pokud s organizací nemám soudržnost, nemusím se stát jejím členem. Avšak otázka definice žida trvá, stejně jako právo rozhodování, zda jím jsem či nikoli, a v případě kladné odpovědi k čemu mne to zavazuje a jak chci být reprezentován vůči veřejnosti. Jedno je mi však jasné, odpověď na tuto otázku musí hledat, resp. nalézt každý člověk individuálně.

Jsme s manželkou (původně z Izraele) u přátel na večeři. Kolem stolu je nás asi deset. Rozvíjí se diskuse, kdo patří ke které synagoze. Manželka a já mlčíme. Nakonec se jeden z hostů obrací přímo na nás: „A co vy?“ Situace je nepříjemná zejména kvůli našim hostitelům, kteří nás pozvali, přestože znají naše sekulární smýšlení. Podle jisté kategorie židů musí být členem nějaké synagogy, jinak neexistuješ. Z ohledu na hostitele nepodněcujeme debatu, která by se logicky nabízela.

V jedné zámožské zemi mám kamaráda, profesora medicíny, s nímž si velmi dobře rozumím až na...

Jeho syn měl vztah s dívkou, podle rasových teorií čistokrevnou árijkou. Můj kamarád synovi sdělil, že pokud se s tou dívkou ožení, pronese nad ním modlitbu za mrtvé a syn pro něj přestane existovat.

Z historie víme, že v totalitních společnostech je člověk svým okolím označován, puncován většinou za účelem perzekuce. Avšak i (ultra)ortodoxní židé si osvojují rasistické právo rozhodovat o svých bližních podle smyšlených regulí, pravidel, zákonů a předsudků, jako by se jich vývoj lidstva netýkal. Nedávno jsem se během letu seznámil s mladým mužem ve „stejnokroji“ ortodoxního žida. Hovor se stočil na víru v Boha. Bůh je prý všemohoucí a spravedlivý. Ptám se, proč stvořitel vstúpil člověku předsudky a nenávisť vůči těm, kteří se od něho liší. Ptám se, proč dovolil, je-li všemohoucí a spravedlivý, abychom byli

v Birkenau a jinde hnáni do plynových komor a hromadně vražděni. Byli jsme prý špatnými židy. A co nemluvíta, ta byla také špatnými židy? Soused se rozhorlil, jak si dovoluji brát v potaz moudrost boží. V leťadle nebylo volné místo, jinak by si byl jistě přisedl.

V Mauthausenu mne český učitel na vlastní riziko přímo vyrval ze spárů smrti, aniž by nejprve zkoumal mou náboženskou příslušnost.

V malém českém městečku, z něhož pocházím, bylo přes šedesát židů. Dnes je toto městečko, stejně jako většina měst v Čechách, „judenrein“. Neměli jsme ani synagogu ani rabína. Synagoga byla v okresním městě vzdáleném asi osm kilometrů. Rabín byl prý laskavý a tolerantní pán. Vzpomínám si na něho jen matně, nijak se nelišil od českých židů, jak se na ně z dětství pamatuji, ani černý klobouk nenosil. Kdyby ještě žil, rád bych si s ním při kávě pohovořil. Nikdy mi nebylo jasné, čím se vyznačuje hranice oddělující židy od ostatních a ostatní od židů. Ani jsem si nesrovnal v mysli, proč jsem na jedné a nikoliv na druhé straně té pomyslné čáry. Táta mne tehdy poučil, že mezi židy jsou lháři, podvodníci a zloději stejně jako mezi ostatními, ale že mezi nimi nejsou vrazi.

Táta byl naivka. Nevěděl, že (ultra)ortodoxní žid je schopen pálit kulometem do houfu modlících se mohamedánů nebo zavraždit vlastního ministerského předsedu pro jeho snahu zabezpečit mír mezi Palestinci a Izraelci.

Kdyby se (ultra)ortodoxním židům podařilo uchvátit moc ve vlastní zemi, je mi jasné, jak by vypadal způsob vlády, soudnictví, věznice, rovnoprávnost žen a mužů, svoboda a demokracie vůbec. Ostatně model takového uspořádání, včetně perzekuce nevěřících, nalezneme v historii stejně jako na naší planetě dnes. Vždy ve jménu nějakého boha. A s tím, že teokracie fungují pod hlavičkou různých církví, si nemusíme lámat hlavu, teokracie se jedna druhé podobají.

Chci-li se vyhnout výkřiku nevole musím, přejít bez komentáře nedávné prohlášení rabína, opakuji rabína Ovadia Jossefa z Jeruzaléma, že šest miliónů židů, kteří zahynuli v holocaustu, byli reinkarnací hříšníků minulých generací.

Mezi českými židy byla ortodoxie cizorodý element. Nicméně je pro ni typické, že ještě dnes znásilňuje ten mizivý zbytek českých židů. Udivuje mne však úmysl (str. 6 TI 17) svolat kulatý stůl k „projednání“ otázek. S jistými ideologickými směry přece diskutovat nelze. Nebo jde opravdu především o funkce?

Už léta pozoruji, stejně jako pan Hron, že (české) sdělovací prostředky představují veřejnosti židy „oděné v kaftanech“. Nemyslím si, že se za tím skrývá antisemitismus, pouze žurnalistické šlendriánství. Měla by Tereziánská iniciativa potřebnou energii systematicky intervenovat u seriózních médií a pokusit se změnit publicistické praktiky?

Tom Luke, Švýcarsko

První vědecká konference o arizacích v českých zemích

Na dny 13. – 15. listopadu zorganizoval Institut Tereziánské iniciativy vědeckou konferenci historiků, která je věnována arizacím v letech 1938 – 1945 v Čechách a na Moravě. Sedmáct českých a zahraničních historiků předloží konferenci k posouzení výsledky svých výzkumů.

Řada referátů se věnuje úloze jednotlivých bank v procesu arizace, jiná arizaci uměleckých předmětů či české kinematografie, mezi tématy referátů je i reakce české protektorátní společnosti na arizace, reflexe českého odboje na arizaci českého majetku, londýnský exil odboj a „řešení židovské otázky“.

Konference se koná ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze.

M.K.

Terezínští vychovatelé

Redakce časopisu Terezínská iniciativa dostala před časem dopis Petra Erbeny z Izraele upozorňující na velký dluh pracovníkům „Jugendfürsorge“, odboru péče o mládež, jimž my, kdo jsme jako děti a mládež zažili internaci v Terezíně, vděčíme za to, že za daných omezených možností udělali vše pro to, aby náš život v Terezíně byl co nejnositelnější, aby nám dodali tělesné a duševní síly, aby nás vybavili vědomostmi i morálkou. Jejich jména a obětavá práce jsou občas zmiňována v článkách, vzpomínkách a přednáškách, ale pokud víme, nebylo jim dosud věnováno odborné zpracování a nás, kdo ještě můžeme svými vzpomínkami tuto mezeru doplnit, ubývá. Snad se někdy najde historik, který bude schopen tento dluh splatit.

Uvádíme proto seznam jmen, která se Petru Erbenovi podařilo shromáždit a který jsme v několika případech sami doplnili o některá další jména. Nicméně seznam je neúplný a především nic neříká o jejich nositelích, o jejich přístupu k dětem, o jejich povaze, o jejich práci.

Prosíme proto, kdo si vzpomenete na někoho dalšího, doplňte náš seznam. Připojte své vzpomínky na učitele, vychovatele, vedoucí děti a mládeže v Terezíně, abychom mohli shromáždit co nejvíc materiálu o této významné kapitole terezínského života. Přiložený seznam je neúplný, někde chybí osobní jméno, někde příjmení, přezdívka. Nicméně máme v ruce zatím snad nejúplnější seznam těch, kteří v Terezíně o děti a mládež pečovali, a Petru Erbenovi za něj upřímně děkujeme. S vaší pomocí se jej snad podaří upřesnit a rozšířit.

Michaela Vidláková

Odbor péče o mládež v Terezíně 1942 – 1945

Vedoucí: Egon (Gonda) Redlich a Fredy Hirsch
Zástupce: Bedřich Prager

Vedoucí jednotlivých zařízení pro mládež:

1. domov mládeže L 218 (Q 710, Q 609)
2. domov mládeže L 410
3. domov mládeže L 414
4. domov mládeže L 417 (škola)
5. dětský domov L 318
6. „Arbeitseinsatz“ pracovní zařízení v L 218
7. zahrady mládeže
8. štábní zahrady
9. zemědělství
10. sportovní výchova

Dov Revesz
Willi Groag
Sigi Kvasnievsky
Leo Demner

Jindra Lekner
Rudla Böhm
Peter Heinz Karplus (Kapsi)

Fredy Hirsch

Vychovatelé:

L 218:

Dov Revesz	Gert Körbel
Zeev Schek	Berl Herschkovitz
Petr Berl	Aharon Mentscher

Walter Schwarz
Chanan Schwarz
Kurt Klein

Denní domov L 218:

Marta Bleierová (dopl. M. Vidláková)
Irma Lauscherová (dopl. M. Vidláková)

Q 609:

Nora Fried	Honza Schimmerling
Kurt Hatschek (Kartáček)	Jirka Wachtel
Kamilo Klein	Pavel Schek

Tasso Engelmann
Kurt Salzer

Otta Bleier
Heinz Berger

L 417:

Otk Klein	Hugo Lengsfeld
Leo Demner	Fritz Lanzer
Avi Fischer	Eliezer Moldavan
Arno Ehrlich	Jirka König
Sepp Lichtenstein	Hana Fialová
Gideon Klein	Irena Seidlerová

Rudla Freudenfeld
Jacki Wurzel
Otta Kraus
Jenda Kaufmann
Walter Eisinger

Arnošt Klauber
Franz Fischer
Franta Meier
Karli Schleissner
Iška Lavecká

L 410:

Willi Groag	Rosa Engländerová
Magda Weisssová	Máša Poláková
Luci Sabatová	Friedl Brandeisová
Eliška Kleinová	Truda Guttmannová

Walter Freund
Zdeňka Brumlíková
Karel Hutter
Líza Bleierová

Edita Weisssová
Otto David
Herta Ecksteinová
Dolfa Menzel

Zdeněk Jelínek
Greta Straussová
Ilsa Baumová
Lilli Grossmannová
Anči Arnsteinová
Líza Zeckendorfová (Cekina)

Laura Šimková
Irena Weissová
Eva Weissová
Zdeňka Müllerová
Markéta Mühlsteinová

Růžena (Roži) Schulhofová
Irena Krausová
Irena Stadlerová
? Herrmannová
Karel Berman

Didi Lamplová
Greta Wurmová
Kamila Rosenbaumová
Kurt Meissner
Eva Ecksteinová

L 414:

Sigi Kvasnievsky
Frída Gersonová
Kurt Rosenbaum
? Lennebergová
Dorit Neufeldová
Henny Burchardtová
Siegfried Winterberg
Heini Klein + Tule
Sieberg Kolko

Fritzi Zuckerová
Louis Löwy
? Grünfeld
Líza Kummermannová
Truda Nichternová
Ruth Iltisová
Miriam Liebenová
? Neumann
Truda Sekaninová

Ruth Ledererová
Heini Deutsch
Greta Taussigová
Helly Halberstadtová
Judita Peitzerová-Klauberová
Ida Hellmannová
Pavel Grünfeld
Artur Toczek

Walter Popik
Rena Jarecká
Truda Blauová
Margot Moritzová
Heda Taussigová
Karol Basch
? Fleschová
Bernard Guttmann

„Arbeitseinsatz“:

Sociální péče:

„Zusatzkost“:

Krejčovna:

Günter Brauer
Hedy Taussigová
Harry Meyer
Sidonie Glatzová
Hanka Fischlová
Ella Kohnová
Vally Grabscheidová

Zdravotní služba:

Kontrola oděvů:

Proviantura:

Kancelář:

Správa budovy:

Leonie Hirschfeldová
? Jakobsonová
Mausa Stambergerová
Jes Kunke
Bernhard Wendel
Alfons Jakobson
Alfred Speier

L 318:

Magda Mücksteinová

Anka Schönová

Marianna Müllerová

Hanka Fischlová

„Jugendeinsatz“ v L 218:

Honza Brammer (vedoucí) Magdeburg
Boby Fleischner („Hundertschaftsältester“)
Fritz Bauer (kontrola práce)
Lilly Fleischnerová (sociální péče)
Doris Gutová (pomoc mládeži)

Jindra Lekner („Einsatzleiter“)
Petr Eisenberg („Einsatzleiter“)
Berta Gersonová („Fraueneinsatz“)
Anička Löwingerová (kartotéka)

Zahrady mládeže:

Pavel Löw
Truda Sonnenscheinová
Dita Kohnová
Rudla Böhm

Manci Manuelová
Meda Becková
Fela ?
Ida Gottlieblová

Ženka Grabscheidová
Dáša ?
Věra ?
Anda Lamplová

Erich Sonnenschein
Lea ?
Mimi Meisnerová

Štábní zahrady:

Werner Neuflyes
Honza Schimmerling

Peter Karplus

Ruth Bondyová

Emilia Körnerová

Zemědělství: (pro mládež)

Julius Schwarzbart
Dita Taussigová

Felix Lieben
Kurt Sternlicht

Gerty Meierová
? Schwarzbart-Morgan

Hedy Lanzerová

Sportovní výchova:

Xandy Steiner

Hanka Zentnerová

Líza Zeckendorfová (Cekina)

Stela Liebenová

Zástupci mládeže

ve vedení ghetta:

Heinz Schuster

Igo Riesenfeld

Harry Tressler

Leo Hornung

„Freizeitgestaltung“:

Vlasta Schönová

Rudolf Reichman (Rejšík)

Zástupné hroby

Pětapadesát let po dni, který znamenal přežití zhruba dvou třetin (228) účastníků pochodu smrti ze Schwarzheide do Terezína, navštívili někteří z přeživších i s manželkami to, co zbylo z bývalého koncentračního tábora: dvě tabulky a bunkr pro esesáckého strážce pro případ náletu. Jedna z tabulek popisuje právě onen bunkr, na druhé stojí, že „na tomto místě se i pro nás stavěla plynová komora, která nebyla dokončena, neboť konec války přišel dřív.“ Stavěli ji samotní vězni, netušíce, o jakou stavbu jde.

Památník vězňům umučeným v koncentračním táboře Schwarzheide v letech 1944 – 1945. Květiny jsme položili po 55 letech.

Den naší návštěvy měl nejméně dva symbolické aspekty: V noci ze 7. na 8. květen 1945 jsme došli kamsi mezi Litoměřice a Terezín. Strážce SS nás náhle opustily a odešly do Litoměřic. A my opačným směrem do Terezína. 8. května skončila největší a nejkrutější válka. Na celém pokrokovém světě je tento den také státním svátkem. S výjimkou Německa, kde je běžným pracovním dnem. Německo se po mnoho let snaží vypořádat se svou temnou minulostí, ale tenhle krůček se ještě neodhodlalo učinit. Byť to je den německé prohry, lze jej pojmut jako vítězství nad nacizmem, který přinesl utrpení i jim. Věřím, že časem udělají i tento poslední symbolický krůček.

Zastavili jsme se nejprve u památníků obětem fašizmu/nacizmu, kde nás přivítali paní Zinke a pan Thiele z BASF, bývalé továrny BRABAG, pro kterou jsme vykonávali otročké práce, a starosta

Richard Svoboda pokládá kytici na místě, kde stála plynová komora v koncentračním táboře Schwarzheide.

Skupina bývalých vězňů, kteří se pomodlili Kadiš za své umučené kamarády v den 55. výročí konce světové války.

Schwarzheide, p. Bernard Hübner. Dále předseda spolku Kultur und Heimatverein, p. Günter Hofmann, skupina z organizace Spurensucher a místní občané.

Položili jsme květiny u památníků bývalých vězňů a obětí války. Úvodní německý projev p. Hofmanna byl velmi citlivý a plný porozumění pro tehdejší vězně. Po něm promluvil česky Ing. Richard Svoboda a do němčiny překládal Dr. Hanuš Gärtner. Ocenil v proslovu péči továrny BASF ve Schwarzheide o důstojné zachování památky po našich mrtvých kamarádech, její pomoc při vydání „Hořících nebes“ Jiřího Fránkla německy i její spoluúčast na zřízení malého muzea v tamní škole, věnovaného zčásti také bývalému koncentračnímu táboře Schwarzheide. Poděkoval rovněž členům sdružení Spurensucher (Junge Historiker) za vzorné udržování pamětních desek a náhrobků se jmény našich zahynuvších spoluvězňů po trase našeho tehdejšího pochodu smrti a vzpomněl vděčně péče města Drážďan, které dalo postavit památník se jmény 110 tam pohřbených kamarádů v urnovém háji hřbitova v Tolkewitz.

Projevy zakončil krátkým příspěvkem Dr. Senenko za sdružení Spurensucher.

Všemi projevy se vinulo jako červená niť ujištění, že péče o tyto poslední připomínky utrpení a smrti bývalých vězňů nacizmu potrvá i do budoucna.

Na místě bývalého koncentračního tábora u pamětní desky s nápisem o připravované a našťastí nedostavěné plynové komoře jsme položili další věnce a Mirek Konečný se pomodlil Kadiš.

Projeli jsme pak novou zástavbou Schwarzheide, kterou se právem místní funkcionáři chlubí, a navštívili zmíněné malé muzeum.

Naši hostitelé pro nás připravili výtečný oběd a natiskli dokonce pro nás celé menu jako suvenýr.

Když jsem přemýšlel o titulku tohoto článku, váhal jsem mezi konvenčními „Návštěva Schwarzheide“, „Po pětapadesáti letech“ apod.

Nakonec mě k titulku inspiroval závěr proslovu Ing. Richarda Svobody. Vyjádřil v něm krásnou myšlenku, kterou jsme mnozí z nás podvědomě cítili a sdíleli. Dovolte mi ji ocitovat:

„My neznáme místa skonu svých rodičů a prarodičů. Stali jsme se obětmi nacionálněsocialistické zvěle. Tento památník a hroby našich spoluvězňů jsou proto zároveň hroby našich rodin.“

Pavel Stránský

P.S. Z jednoho tisíce vězňů deportovaných 1. července 1944 do koncentračního tábora Schwarzheide se dočkalo svobody pouze 268. Z toho 40 v Sachsenhausen.

Nově vydané knihy

Prvním svazkem nově založené Knižnice Institutu Tereziánské iniciativy, určené k publikaci menších studií o různých stránkách „konečného řešení židovské otázky“, je autorkou přepracovaná disertační práce odborné asistentky právnické fakulty Karlovy univerzity dr. Heleny Petrův. Její studie je nejenom soustavným přehledem protizhidského zákonodárství v letech 1939-1941, které bylo proti židovskému obyvatelstvu v Čechách a na Moravě uplatněno (ať již protektorátními nebo říšskými právními prostředky), ale zejména v prvních dvou kapitolách analyzuje předpoklady a okolnosti, které formovaly specifika protizhidské politiky v protektorátu. Helena Petrův začala už pracovat na nové studii, která dovede její přehled až do roku 1945.

M.K.

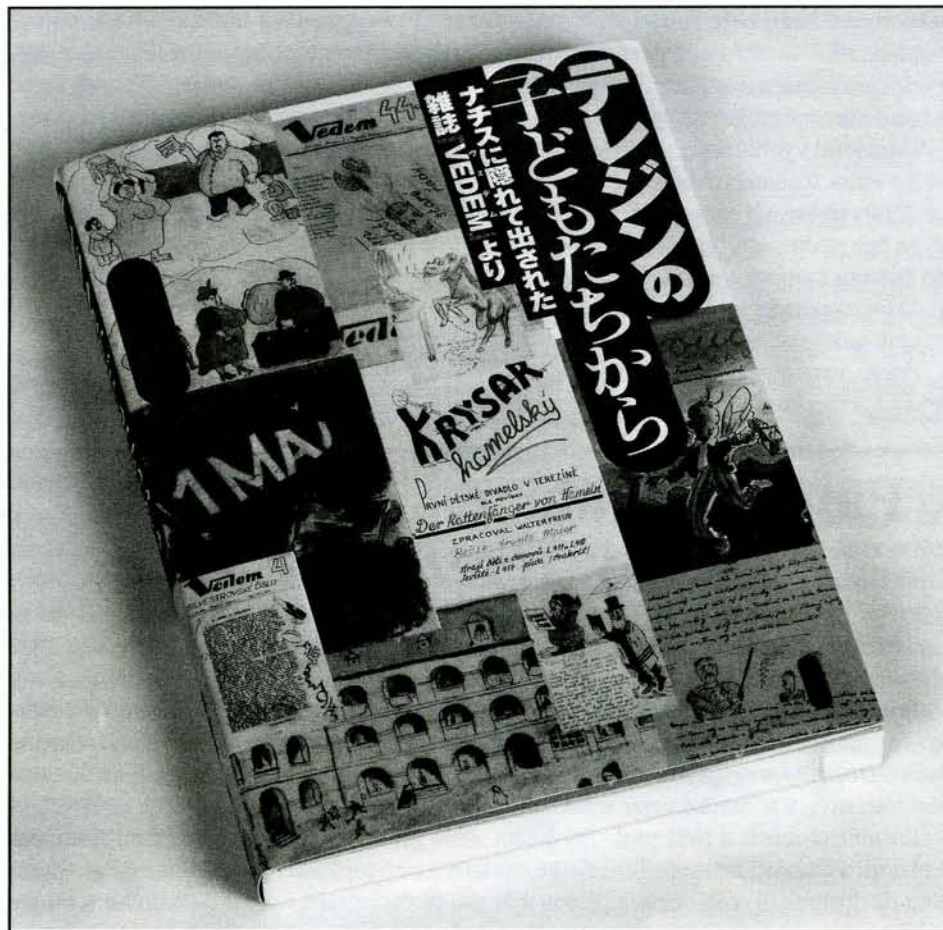
Helena Petrův

Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)

Dvě knihy o tereziánských dětech

Terezin kodomotači kara – načisu ni kakurete dasareta zaši (VEDEM) jori.

Tak pro nás exoticky zní název knihy, který v českém překladu znamená přibližně: Poselství tereziánských dětí – z časopisu Vedem, utajeného před nacisty.

Jejím vydavatelem je Ičiró Nihei a vyšla letos v červnu v tokijském nakladatelství Šinjóron. Autorka Sačiko Hajaši zde vlastně poprvé seznamuje japonskou veřejnost s tvorbou vězňených židovských dětí. Kniže dominují ukázky z Vedem, který dnes patří ke stěžejním literárním dokladům o tereziánském ghettu.

Vedem vycházel na „jedničce“ v L 417 týdně od prosince 1942 do června 1944. Zachoval se celý (na 800 stran). Jeho redaktor Petr Ginz vytvořil žánrově vyvážený časopis s úvodníky, zprávami, povídkami, úvahami, poezií a ilustracemi. Ze současného pohledu jsou objevené i reportáže, jež jsou často jediným autentickým svědectvím o událostech a výrazných osobnostech ghetta.

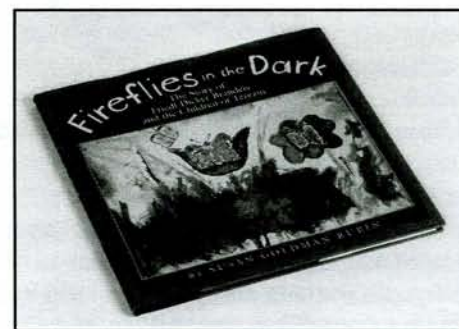
Kniha je koncipována přednostně pro mladé čtenáře. Sačiko Hajaši velmi erudovaně i citlivě přibližuje japonským čtenářům tragédii vzdálené Evropy. Také ukázky z Vedem vybrala tak, aby próza, poezie a ilustrace naznačovaly úplný obrys osudu židovského společenství od nástupu nacistů až po Terezín a vyhlazovací tábory. Autorka se zamýšlí nad odezvou mezní situace v duši chlapců, stojících na prahu dospělosti. Nad podivuhodným utvářením jejich „republiky Škid“, nad vším, co neztratilo na aktuálnosti ani pro současnou

pedagogiku. Se Sačiko Hajaši spolupracoval Jiří Kotouč.

Publikace má 234 stran s četnými ilustracemi.

☆ ☆ ☆

Téměř zároveň s předchozí japonskou knihou vydalo newyorské nakladatelství Holiday House publikaci *Fireflies in the Dark – The Story of Friedl Dicker – Brandeis*

and the Children of Terezin (Světlušky v noci – Příběh Friedl Dicker – Brandeisové a tereziánských dětí). Napsala ji Susan Goldman Rubinová, žijící v Malibu v Kalifornii. Je to autorka převážně biografic-

(Pokračování na str. 14)

(Dokončení ze str. 13)

kých knih pro děti a mládež. V tomto svém novém díle dokázala i na spíše malé ploše (48 stran, 60 vyobrazení) výstižně ztvárnit velké téma. Znamenité barevné reprodukce dětských kreseb nám znovu připomínají, že bez podmanivého působení a tvůrčího odkazu malířky a pedagožky Brandeisové by terezínská tragédie nikdy nemohla být tak naléhavě zjevena světu.

Friedl vyučovala v ghettu stovky dětí, jejichž sebeskromnější zachované práce

mají přinejmenším hlubokou hodnotu narativní. Ale mezi těmi jejími dívenkami byly i některé zvláště nadané. Ty pak často vytvořily skutečné klenoty dětské kresby, promlouvající nejen za své autorky, ale i hlasem statečné paní učitelky. Opravdu: každá ta půvabná kresba, koláž, výšivka se podobá lístku, který nám přes půl století posílá Friedl Dicker – Brandeisová. Pročítejte si ty lístky pozorně stále znovu a znovu.

kjk

Pamětní kniha německých židů v Terezíně

Prezentace ve Frankfurtu

Fritz-Bauer-Institut společně s Židovskou obcí ve Frankfurtu nad Mohanem a Německo-českou společností zorganizovali 13. června veřejnou prezentaci *Terezínské pamětní knihy. Oběti židovských transportů z Německa do Terezína*, kterou vydal Institut Terezínské iniciativy v německé verzi v nákladu tisíc výtisků.

Prezentaci uvedl a řídil prof. Jiří Kosta. Poté prof. Felix Kolmer seznámil přítomné s historií a činností Institutu Terezínské iniciativy a zástupkyně ředitele Fritz-Bauer-Institutu dr. Irmtrud Wojak ocenila přínos díla pro historiografii i práci památníků a muzeí v Německu.

Přednášku na téma *Němečtí židé v Terezíně a Terezínská pamětní kniha* pak přednesl Miroslav Kárný, který objasnil hlavní zásady, jimiž se editoři řídili, jak je pamětní kniha strukturována a jak ji používat. Uvedl, že v letech 1942 – 1945 přijelo z Německa do Terezína 329 transportů s 42 124 židovskými vězni, z nichž 20 441 zemřelo přímo v Terezíně, 15 887 bylo dále deportováno a tam s výjimkou 192 zahubeno. Přednášející pak analyzoval, jak rozdílná věková struktura české a německé skupiny i jiné objektivně dané, organizátory „konečného řešení“ cílevědomě založené a využívané faktory rozdělovaly zájmy obou skupin a vytvářely napětí mezi nimi.

Ke zničení většiny terezínských vězňů z Německa zcela postačily terezínské táborové podmínky, pro vyhlazení většiny českých židů muselo být v mnohem větší míře použito industrializovaných vraždících prostředků. Výsledek však byl stejný: Zatímco z terezínských vězňů, českých židů, buď v Terezíně nebo po další deportacích zahynulo 86,35%, z německých židů 85,78%. Rozdíl je tedy pouhé půl procento.

Prezentace vzbudila velký zájem a do centra frankfurtské židovské obce přišlo na 200 návštěvníků.

Obsáhlejší zprávu přinesl deník Frankfurter Rundschau.

Poděkování a ocenění

Ještě před prezentací ve Frankfurtu předali představitelé Institutu Terezínské iniciativy prof. Felix Kolmer a Miroslav Kárný Terezínskou pamětní knihu německému velvyslanci Hagen Lambsdorffovi a poděkovali za finanční podporu, kterou Spolková republika Německo institutu poskytovala a která vydání knihy umožnila. Velvyslanec ocenil význam tohoto díla a prohlásil, že je pošle spolkovému ministrovi zahraničí Joschkovi Fischerovi. Ten pak velvyslanci odpovéděl:

„Chtěl bych Vás poprosit, abyste osobně předal mé výslovné poděkování za pohnutou a působivou práci na této bolestivé kapitole německo-českých dějin profesorovi Kolmerovi a panu Miroslavu Kárnému. Je to dílo působící hlubokým dojmem.“

Spolková ústředna pro politickou výchovu v Bonnu zakoupila 100 výtisků tohoto německého vydání Terezínské pamětní knihy a rozeslala je do knihoven německých památníků, muzeí a vědeckých ústavů.

M.K.

Rozumět, ale nezapomenout

Kniha vzpomínek Miloše Picka, která vyšla česky pod názvem *Přes Acherón zpátky to šlo hůř* (Opožděná zpráva vnučatům) vydalo v německém překladu konstanské nakladatelství Hartung-Gorre v proslulé edici Erharda Roy Wiehna, doplněno o přesvědčivou dokumentaci. Titul knížky je *Rozumět, ale nezapomenout*.

☆ ☆ ☆

Židovští starší v ghettu Terezín je název magisterské práce, kterou obhájila Renate Zöllner na filozofické fakultě univerzity v Kolíně nad Rýnem.

Dívka s číslem na krku

Na obálce Terezínských studií a dokumentů 1999 jsme použili fotografii dívky s židovskou hvězdou a s transportním číslem 671 na krku. Její jméno jsme neznali, ani kdo je autorem snímku. K tomu nám napsal Josef Moucha: „Dívka na obrázku z roku 1942 se tenkrát jmenovala Vendulka Foglová, jak jsem si přečetl v knize *Česká fotografie v exilu* (nakladatelství Host, Brno 1990)... Hlavně mi udělalo radost, když jsem se dověděl, že dívka válku přežila.“ Autorem snímku je Jan Lukas.

M.K.

Švýcarský fond

Oznamujeme všem, že kancelář Švýcarského fondu ukončí v nejbližší době svou činnost. Z humanitárního fondu pro přeživší oběti holocaustu bylo vyplaceno jednotlivcům po 1400 USD v české měně.

Připomínáme, že splátky Švýcarského fondu podléhají dědickým nárokům. V případě neuzavřených dědických řízení je nutné požádat o uložení předmětu dědictví do soudní či notářské úschovy.

V posledních číslech našeho časopisu bývá vždy nějaká vzpomínka. Tentokrát zařazujeme (s laskavým svolením vydavatele) úryvek vzpomínky Dity Skálové z knížky Trojí svědectví, kterou v těchto dnech vydalo nakladatelství G plus G, s.r.o.

Do dalšího lágru

Ráno nás nahnali do dobytčáku a vezli nás, nepamatuji se už jak dlouho, na nějaké nádraží. Bylo nás hodně, ale zase nás rozdělili na různé menší skupiny a já se dostala do posledního koncentráku, v kterém jsem byla. Byl to přímo koncentráček, protože nás tam bylo jenom tisíc, z toho 14 Češek a 1 Slovenka. Jinak Polky a všechno možné. Ten lágr se jmenoval Birnbaum, tedy „hrušeň“. Tehdy to bylo Německo, dneska je to Polsko a jmenuje se to „Grušička“, česky hruštička. (Byla jsem tam v šedesátých letech s českou televizí, dělali jsme pořad po stopách mého útěku.) Spaly jsme v obrovských vojenských stanech postavených na sněhu, na sněhu ležely normální slamníky a na dvě osoby byla jedna deka. Tam jsem se skamarádila se svými pozdějšími skutečnými kamarádkami, s nimiž jsem pak utekla, s Martou a Marjánkou. V Birnbaumu jsme kopaly třípatrové protitankové zákopy proti Rudé armádě. Rostou tam hlavně borovice, takže se kopalo dost dobře, i když to bylo v zimě. Protože jsem to s lopatou zase uměla nejlíp, tak jsem vždycky byla až dole, abych vyhodila nahoru písek. No, potom se říkalo, že ty naše nádherné, bezvadně udělané zákopy zdržely Rusy asi půl minuty.

V Birnbaumu už hlad dostoupil takového stupně, že to nebyl hlad; to byla taková slabost, která postihla nejenom tělo, ale i ducha. Pamatuji si, že jsem si podvědomě dávala veliký pozor, abych neztratila lidskou důstojnost. Byla nám taky strašná zima, pracovaly jsme venku, spaly ve stanech postavených na sněhu, rovina, fučelo tam a byly Vánoce a leden. Některé holky si sehnaly špagát, uvázaly si ho v pase a nad pasem se vycpaly dřevitou vlnou, která byla v těch slamnicích. Žádná sláma, ale dřevitá vlna. Vypadaly jako hrbatí skřeti, k tomu nemyté, holé hlavy. Právě do nich bušili esesáci mnohem víc. Já jsem tohle nějak podvědomě nedělala, nevím proč. Hlad už byl takový, že jsem jednou v noci vylezla a plížila se k jednomu opravdovému dřevěnému baráku s teráskou, tam bydlel náš „obršára, obršarfír“ Wanka a ti další, a ze zadu u nějakého okna, pravděpodobně kuchyně, byly nožem odkrájené šlupky od brambor. A já je tam sbírala a žrala.

To byl sešup. Jak nás těch patnáct Čechoslovaček bylo pohromadě, většinou maturantky, dokonce jedna nedostudovaná medička, tak jsme si říkaly: „Holky, jak tak kopeme ty zákopy, my bychom si měly vždycky o něčem povídat a trošičku si tu hlavu zaměstnat.“ Všechny byly pro a ráno při cestě jsme si řekly: „Tak dneska si budeme povídat o Velké francouzské revoluci.“ Za pochodu to nešlo, to jsme nešly společně, ale když už jsme pak byly rozeštavené a začaly jsme kopat a házet lopatami, tak některá řekla: „No dobře, začněte o té Francouzské revoluci, aspoň některá řekněte letopočet.“ A teď ticho, všechny ty hlavy šly dolů, my už jsme nevěděly ani letopočet. Prostě tři a půl roku podvýživy, to je marne. Nevěděly jsme nic, takže jsme jenom posmutněly.

Jednou jsem se v Birnbaumu dobře poměla, neboť jak jsem měla ty orlí oči a ještě jsem houbař, tak mi pořád oči někde šmejdily,

a když nás vedli po silnici, uviděla jsem v příkopu bílý hřib. Skočila jsem, strčila ho do kapsy a druhý den jsem ho nabídlá naší polský kápo. Dala mi za to mísu „pelkartofel“, takový malinký brambůrky ve šlupce. Tak jsem se rozdělila s Martou a Marjánkou a nádherně jsme se napucly.

Náš „obršára“ byl naprosto šílený, v životě nešéfoval tisícovce mladých ženských. Když nakradl margarín, který jsme měly jednou týdně fasovat, takový proužek toho byl, tak ho prodal, na týden odjel a vrátil se s hubou plnou zlata. Všechny zuby si nechal obložit zlatem, snad už počítal s koncem války a myslel, že to proveze. Jednou večer, když už jsme se vrátily z práce – nástup na apelplac. Vepředu byla teráska toho jejich baráku a na ní řada hodně vysokých papírových pytlů. Nechali nás příslušně dlouho čekat, potom vylezl „obršára“ na ty schůdky, byl výš než my a oslovil nás: „Vy židovské díry v prdeli!“ – Nejde to říct jinak. – „Kdybyste náhodou měly peródu, tak máte přijít ke mně.“ A teď otevřel jeden ten už pootevřený pytel a vyndal dámskou papírovou vložku z papírové vaty, kolem byl mul, ještě po válce se to používalo. „A máte tohle fasovat.“ Teď se to tam všechno kymácelo jako obilí, řvalo smíchy a hned jsme se začaly stavět do fronty. Žádná z nás samozřejmě neměla „peródu“ jak on říkal, ale dobrý to bylo. Všelijak jsme se tím obkládaly, já si to dávala do dřeváků, ale nic to nevydrželo, protože se to ve sněhu promáčelo.

Na pochodu

Nevěděly jsme vůbec, jaká je situace na frontách, střelba nebyla slyšet a už nás nehlídali jenom SS, ale domobrana, jacísi staří fotrové, bylo jim možná padesát, nám připadali jako dědci. Jeden měl svačinu v novinách a možná schválně, možná náhodou ty noviny upustil a šel někam jinam. My je zvedly a dočetly se, že padla Budapešť. A bez jakéhokoliv varování nebo tušení strašný randál: ráno nastupujeme a opouštíme tábor. Balení nebylo žádné, srovnali nás a v zadu zůstal jeden z těch domobranců. V jednom stanu, kde pracovala ta nedostudovaná medička, byli nějakí nemocní a omrzlí. Protože šla ale s námi, roznesly se fámy, že on má za úkol je tam postřílet a pak se k nám vrátit. Nevím, jak to dopadlo, ale vrátil se k nám na kole a měl vyděšené oči, byl to už starší pán A šly jsme a šly jsme a šly, už třetí noc, nedostaly jsme ani pít ani jíst. Nebyl slyšet jediný výstřel, natož z dálky nějaká kanonáda. Nic.

Když jsem byla malá holka, můj tatínek mi pořád vypravoval o první světové válce, až jsem to uměla zpaměti a vždycky jsem to říkala za něj a on mi jednu stříhnu. Říkal, že když byli na východní frontě a utíkali před Brusilovovou ofenzívou, nesundal tři neděle boty a byl tak unavený, že když se pravidelně šlo, tak při tom spal. A já myslela – kecá, tatíček. Jenže nekecal, já jsem taky pospávala. To musíte jít v určitém rytmu a musíte být příslušně vyčerpaní, nesmí se tam moc střílet, a to opravdu jde chvilkami jako klimbnout. Nedostávaly jsme vůbec jíst. Šly jsme kolem nějakého pole a tam trčely košťály od zelí nebo od karfiolu, zmrzlé, byl leden. My se na to vrhly, oni začli hned střílet, tak všechno zase zpátky. Málokdo nějaký košťál dostal. A protože jsme pořád šly, nemohly jsme se dorozumívat s těmi vpředu, tisíc holek je hodně, ani s těmi vzadu. Jen se říkalo, že kdo už nemůže, vzadu se střílí. Některé rány slyšet byly. Nás patnáct drželo strašně pohromadě a když to některá už chtěla vzdát a podklesávala v kolenou, tak jsme jí nafackovaly a táhly ji dál, to nafackování je nejlepší přátelská služba, která se v takové situaci dá prokázat. Takže jsme byly všechny...

Brundibár u protinožců

Do redakce jsme dostali dopis Jardy Rinda z Austrálie. S drobnými úpravami ho rádi zveřejňujeme:

„Chci vám oznámit, že máme v Austrálii konečně Brundibára. Je sice v angličtině a trochu jiný než původní verze, ale přesto jsem měl (a pár terezíňáků, kteří na představení přijeli) slzy v očích, když jsem po letech slyšel ty známé melodie.

Brundibár byl předváděn několikrát pro školní mládež a pro veřejnost během výstavy o Terezíně v Canbeře v budově bývalého parlamentu. Působil jsem jako průvodce výstavou a odpovídal jsem na dotazy dětí i dospělých po představení. Nejraději jsem si povídal s dětmi a jejich učiteli. Dospělí chtěli vědět víc, někteří měli v Terezíně příbuzné a samozřejmě se objevil i jeden, který tvrdil, že v Birkenau nebyly plynové komory. Upřímnou radost mám z toho, že se mi podařilo publiku a i jemu vysvětlit, že nemá pravdu a zdá se, že i on mé argumenty přijal.

Brundibár bylo první úspěšné představení ve Starém Parlamentě a bylo velmi úspěšné. Doufám, že se bude opakovat v Sydney a i v jiných městech.“

Dvojazyčný Brundibár

Mezi zajímavá nastudování Krásova Brundibára patří i to společné, které nastudovali studenti gymnázia v Břeclavi a v Oldenburgu. Každý sólista zahrál roli ve svém jazyce, sbor pak byl smíšený a zpívá česky i německy. Orchester zajistili gymnazisté z Břeclavi. V květnu se společně zkoušelo a hrálo na jižní Moravě v češtině. V červnu probíhalo vše znovu, tentokrát německy v Oldenburgu. Také oba dirigenti (Mathias Kroll a Ladislav Straka) a režiséři (Hans-Günter Wasner a Ludmila Gerlová) si zjevně dobře rozuměli.

České provedení, které jsem viděla 19. května v modlitebně Arcibiskupského gymnázia v Praze a před nímž jsme spolu s Evou Erbenovou vzpomínaly na naše terezínské zpívání, bylo velmi pěkné. Společná práce profesorů a jejich studentů a působivá atmosféra, která vládla kolem, mne znovu přesvědčila o nenahraditelnosti podobných akcí.

Eva Herrmannová

Setkání s dílem Friedl Dicker-Brandeisové

Na českokrumlovskou vernisáž jsme 25. června 2000 jeli spolu s některými novináři dvěma autobusy z Prahy, které vypravila Terezínská iniciativa, a dalším autobusem, který vyslala Židovská obec z Brna. Velkoryse koncipovaná výstava nás rozhodně nikoho nezklamala.

Výtvarný svět si povšíml výrazné osobnosti Friedl Dicker-Brandeisové již na přelomu dvacátých a třicátých let minulého století (jak nezvykle nám tady slovo „minulé“ zní!). Ale události po nástupu nacizmu roztrátily její rozvíjející se dílo – malby, grafiku, design interiéru i jednotlivých užitných předmětů, zvláště textilu, i teoretické úvahy do všech stran. Je malý zázrak, co všechno bylo z mnoha institucí a soukromých sbírek opět sneseno dohromady v tom impozantním souboru, který jsme viděli v Centru Egon Schieleho v Českém Krumlově. Totiž vlastně žádný zázrak, ale více než deset let systematické sběratelské a studijní práce, na níž se podílely mj. ředitelka výstavního projektu z Centra Simona Wie-

senthala v Los Angeles Regina Seidmanová-Millerová a zejména kurátorka výstavy Elena Makarova z Izraele. Zde není místa, abychom vyjmenovali všechny organizátory, zapůjčitele vystavených děl či sponzory této světové putovní expozice.

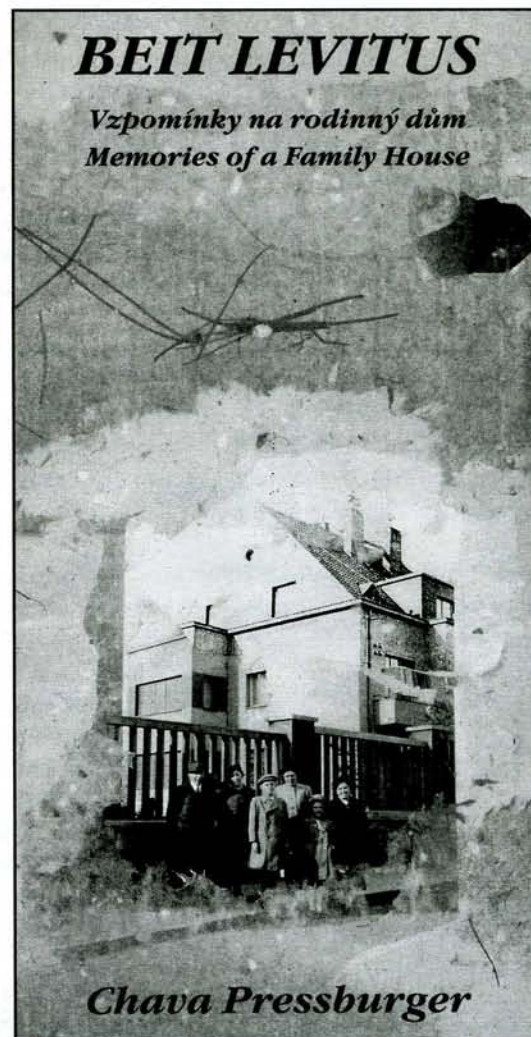
My jsme malířku a pro nás hlavně pedagožku Friedl Dicker-Brandeisovou mohli zblízka poznat až v posledním tragickém čase jejího života. Však také mezi účastníky zájezdu nechyběly poslední pamětnice jejího působení v Terezíně, ty někdejší 10-12 leté dívky, které učila kreslit a snít. Bez patosu můžeme říci, že naše cesta na vernisáž do Českého Krumlova byla hlavně znamením vděku Terezínské iniciativy za závěrečné dobré dílo Friedlino, za její práci s vězňenými dětmi.

kjk

Beit Levitus

Výstavu izraelské malířky Chavy Pressburgerové (původem z Prahy), nazvanou BEIT LEVITUS – vzpomínky na rodinný dům – uspořádalo Židovské muzeum v Praze ve Španělské synagoze. Obsahuje na 30 obrazů velmi působivé imaginace. Jsou vytvořeny na bohatě strukturovaném přírodním papíře, který si Chava sama vyrábí. Výstava byla zahájena 13. září 2000 a potrvá až do konce roku. Chava Pressburgerová se zúčastnila vernisáže, které přidal na zajímavosti svým projevem také prof. Rudolf Vrba. Tomu se v dubnu 1944 zdařil dnes již legendární útěk z Osvětimi-Birkenau a nyní žije ve Vancouveru v Kanadě.

kjk

Inaugurační koncert – Křídlo pro Terezín

(a vše, co mu předcházelo
a co následovalo)

V roce 1997 navštívila klavíristka Izumi Shimura v rámci svého evropského turné také Terezín, kde se dozvěděla o hudební kultuře vězňů v nacistickém koncentračním táboře.

Po návratu do Japonska začala studovat klavírní sonátu Gideona Kleina a na jaře 1998 ji uvedla v japonské premiéře. Brzy nato zařadila do svého repertoáru i sedmou klavírní sonátu Viktora Ullmanna. Od té doby bylo jejím velkým přáním hrát tato díla na místě jejich vzniku, v Terezíně. To se stalo 4. května 1999, a to, jak později napsala – „v pevné víře, že můj koncert dozní až k uším Gideona Kleina, Viktora Ullmanna a všech terezínských vězňů.“ S určitostí lze říci, že dozněl k uším koncertních hostů 4. května 1999 v terezínském kulturním domě.

Dík přítomných hostů za tento velký klavírní večer „především jménem těch, kteří to sami již učinit nemohou“ – způsobil, že – jak později napsala Izumi Shimura – „mé srdce snad pukne“. Protože cítila, že její mise byla pochopena stejně, jako by jí odpovíděli sami oslovení. Zdálo se, že smysl její cesty z Japonska do Terezína se naplnil.

Omluva, vyjádřená při koncertu paní Izumi Shimura za skrovnou kvalitu křídla, které bylo k dispozici, a živá korespondence mezi ní a Gaby Flatow způsobily o tři měsíce později v Japonsku rozhodnutí darovat Terezínu koncertní křídlo. V pozdním létě roku 1999 byla v Tokiu založena společnost „A Piano for Terezín“, činná tři čtvrti roku po celé zemi a čítající v krátké době víc než osm set členů.

27. ledna 1999 (ve výroční den předpokládaného úmrtí Gideona Kleina, osvobození Osvětimi a narození W. A. Mozarta) uspořádala Izumi Shimura v Tokiu koncert, věnovaný „terezínským hudebníkům“. Programový sešit obsahoval i pozdrav a článek z Terezína. O koncertu v Tokiu podaly zprávu čtyři velké japonské deníky. Terezínu byla kromě tohoto koncertu věnována v Tokiu i výstava. Příjmy byly určeny jako poslední potřebné prostředky na křídlo pro Terezín.

Dne 8. května 2000 – téměř přesně rok po svém prvním koncertu v Terezíně – se Izumi Shimura do Terezína vrátila, aby spolu s dalšími umělci tento dar na slavnostním

koncertu předala. Je věnován všem hudebním tvůrcům z koncentračního tábora Terezín a svěřen současnému Terezínu.

Díky této navázané spolupráci vzniklo mnoho nových kontaktů, díky nimž bylo možno uspořádat další dva zajímavé koncerty. Prvním z nich bylo vystoupení studentů „Mistrovských kurzů“, pořádaných v Praze od 16. do 23. července organizací Jeunesses Musicales pod názvem „In Memory Of Czech Terezín Composers“, konané 19. července 2000. Studenti byli z Čech, Izraele a Německa.

Na dalším koncertu, konaném 29. srpna 2000 se v terezínském kulturním domě představil tokijský sbor festivalu Mladá Praha za doprovodu dvanáctileté houslistky Yorika Muto, klavíristky Sachiko Kayahara a za uměleckého vedení Yoshifumi Nakajima. Sbor zazpíval písně Francise Poulence, Maurice Duruflé, Bedřicha Smetany, W. A. Mozarta a japonskou hudbu pro sbor, klavír a housle. Některé texty zazpívaly japonské dívky dokonce v češtině a jako dárek přítomným připojily i část sboru z dětské opery Hanse Krásky Brundibár, který u bývalých terezínských vězňů vyvolal upřímné dojetí.

Další plánovanou akcí je Vánoční koncert dívčího pěveckého sboru Máj střední pedagogické školy J. H. Pestalozziho z Litoměřic. O přesném termínu budeme ještě veřejnost informovat.

Gaby Flatow,
předsedkyně Nadačního fondu
Hans Krása, Terezín
a od 8. října 2000
čestná občanka města Terezín

Pocta Haasům

Primátor města Brna Petr Duchoň udělil 3. dubna letošního roku čestné občanství In memoriam Hugo Haasovi. Ocenění převzala Haasova manželka Bibi.

Vynikající herec Hugo Haas působil nejdříve na divadelních scénách v Brně a Ostravě. Členem Národního divadla v Praze se stal v roce 1930. V roce 1939 byl donucen divadlo opustit.

Emigroval do USA, kde se uplatnil nejen jako herec, ale i jako režisér. Od roku 1961 žil ve Vídni. Do svého rodného města se vrátil až po smrti. Je pohřben na Židovském hřbitově v Brně-Židenicích.

Začátkem příštího roku uplyne 100 let od jeho narození.

Klub moravských skladatelů v Brně oce-

nil také významného skladatele Pavla Haase (možná trochu méně známého Hugova bratra) a podal návrh na jeho čestné občanství Magistrátu města Brna.

Pavel Haas je dnes uznávaným hudebním skladatelem. Byl zavražděn v Osvětimi.

Oba bratři svým uměním obohatili český (a nejen český) kulturní život.

Anna Hanusová

Ještě jedna malá vzpomínka na Fredyho

„Život by byl šedý,
kdyby nebyl Fredy,
zapíská nám na písťalku
až jsme z toho bledý“

Tyto verše jsme zpívali na Hagiboru v letech 1940 – 1941 na melodii písně „U mravenčí skály“. Tehdy jsem Fredyho poznala. Krásného mladého sportovce, který byl na Hagiboru hlavní osobou, vedoucím všech skupinových vychovatelů, cvičitelem, organizátorem a pro nás, tehdy desetileté, téměř „bohem“. Když se na Hagiboru cvičilo, vypadalo to jako na spartakiádě, cvičily všechny děti, malé i velké, šikovné i nešikovné a pozorně naslouchaly ne vždy srozumitelným povelům v neznámé řeči, ivrit. Pro nás protektorátní děti byl Hagibor tím nejhezčím, co jsme měly. Tam jsme byly mezi svými, učily jsme se zpívat ivrit písně, hrály sportovní a jiné hry, mohly jsme něco dokázat ve sportu a tělocviku nebo projevit svou inteligenci v rozmanitých hrách, hádankách, olympiádách, soutěžích. To všechno řídil Fredy.

Postupně byly skoro všechny židovské děti, a taky Fredy, deportovány do Terezína. Fredy byl vedoucím „Jugendfürsorge“ – péče o mládež a snažil se nám usnadnit těžký a pochmurný terezínský život. Vzpomínám si, jak jsem byla za náš pokoj 28 v dívčím domově L 410 delegována k Fredymu, aby nám, dětem mladším 13 let, povolil polodenní práci na zahradě, což se podařilo.

Mé další setkání s Fredym už bylo v Osvětimi. Výborně vypadající, nad poměry elegantní Fredy vyskočil na komín uprostřed bloku 31 a něco nám vyprávěl nebo udílel pokyny.

Na dětském bloku se hrálo dokonce i divadlo. Nacvičili jsme hru o dívčí válce, na

(Pokračování na str. 18)

(Dokončení ze str. 17)

jejíhož autora už si nevzpomínám. Hrála jsem Šárku. Hra začínala písní:

*„Povídala jednou Vlasta:
konec mužské vlády – basta!
Kdo se mužů nebojí
ať se ke mně připojí!
A tak vznikla partaj nová
záhuba to Ctiradova
alkohol a horko rázem
srazí hned Ctirada na zem.
A tu vidí za kšandu
přivázanou fešandu.“*

Na toto představení pozval Fredy ese-sáky. Dětský soubor zpíval latinsky: „Domine deus Bože dej nám chléb a mír!“ Ese-sáci se ptali, co děti zpívají a Fredy jim to přeložil. Jeden z nich cynicky podotkl: „To přece mají.“

Fredy byl laskavý, ale přísný. Prohlížel nám pravidelně krk a uši, musely být čisté, což v táborových podmínkách nebylo snadné. Lehkým dotykem nám otáčel hlavu, dělal to rychle a zručně. Před jídlem nám prohlížel nádoby zda je máme umyté. Naše skupina se jmenovala Tabaat (už nevím, co toto hebrejské slovo znamená) a naše opatrovnice Zuzana Růžičková složila dokonce říkánku, kterou jsme před jídlem odříkávaly jako přání dobré chuti.

*„Ve skupině Tabaat
máme všichni velký hlad.
Není ale proč se smát
neb musíme nádoby si čisté brát
jinak začne Fredy rvát.
Sednem si a začnem, jíst.“*

Podotýkám, že jsme jedly polévku přivezenou údajně z Cikánského tábora – byla to „dětská“ polévka, byla v ní asi krupice, což bylo výživnější než polévka dospělých, která obsahovala většinou tuřín a nahnílé brambory. To nám taky zařídil Fredy.

V březnu 1944 byl zářijový transport převeden v noci do karanténního tábora a s ním i Fredy Hirsch. V rodinném táboře B-II-b se roznesla zpráva, že se Fredy otrávil. S pláčem jsem běžela k tatínkovi, který mě chtěl uklidnit a řekl, že tím asi chtěli vyjádřit, že je „otrávenej“, že má špatnou náladu. Bohužel to nebyla pravda. Fredy nás opustil a život začal být šedý.

V srdcích, dnes už zestárlých terezínských dětí, však dosud žije vděčná vzpomínka na Fredyho.

Evelína Merová

Informace – Vzkazy – Výzvy – Prosby

Z dopisů čtenářů

„Časopis čtu velmi ráda, zvláště číslo 17 je velmi zajímavé a hodnotné. Mám jednu prosbu: Nebylo by možné dostávat časopis co nejdříve po vytištění? Na příklad již zmiňované poslední číslo jsem dostala až 23. května. Nemám pak možnost zúčastnit se akcí, které by mě zajímaly.“

Souhlasím s příspěvkem Hanuše Hrona. Ne všichni, kdo jsme prošli Terezínem, Osvětimi a dalšími tábory, máme zájem konvertovat a stát se členem ŽO, ale cítíme spolunáležitost k těm, kteří měli stejný osud, a k jejich potomkům, ať už žijí kdekoliv.“

Dr. Helena Mílková, roz. Vohryzková, Curych

„Se zájmem jsem si přečetla v minulém čísle Terezínské iniciativy články o Fredy Hirschovi, kterého jsem osobně znala ještě nejen z Prahy z Hagiboru, ale konečně také z Terezína a nakonec i z Osvětimi. Bylo mi tehdy devět a často si vzpomínám, co pro nás děti udělal.“

K článku paní M. Herrmannové si dovoluji upozornit na malou chybu. Na české lodi za války nemohla být „červenobílá vlajka s modrým klínem“. Za války měla vlajka sice tři barvy, avšak bez „klínu“. Je to maličkost, ale snad mi dáte za pravdu.

Těším se na příští vydání TI.“

Františka Pelcová Weilová, Švýcarsko

Napište mi, prosím

Dirigent Oregonského filharmonického orchestru Murry Sidlin četl knihy o hudbě v Terezíně a připadalo mu, že se hodně píše o různých skladatelích a jen velmi málo o Rafim Schachterovi, kterého pokládá za velkého hrdinu. Především za provedení oper a Requiem, a to i přes neustálé ztráty členů orchestru.

Murry Sidlin sbírá informace o Rafiho životě před odchodem do Terezína, v Terezíně a později. Některé knihy uvádějí, že Rafi zemřel na pochodu smrti, jiné, že zemřel po příjezdu do Osvětimi.

Řekl jsem mu, že je dost pozdě začínat „research“ po 55 letech a že nevím kdo z jeho tehdejších přátel je ještě na živu.

Prosím každého, kdo by mohl podat jakoukoliv informaci k životě Rafiho, aby mi napsal. Děkuji všem.

Eda Krasa, 124 Hartman Rd., Newton, Ma. 02459, USA

„Děkuji za minulé číslo časopisu. Měla jsem z něj velkou radost, zvláště z článku Margit Herrmannové, která popisuje můj příběh.“

Hedvika Pacovská, Holice v Čechách

BEJT TEREZÍN – 2000

Dvakrát ročně dostáváme od našich izraelských přátel jejich zpravodaj, z něhož vybíráme informace pro naše čtenáře:

MEZINÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ V GIVAT CHAIM ICHUD

20. května se konalo mezinárodní shromáždění členů a přátel Bejt Terezín (BT), které mělo mezinárodní charakter. Zúčastnilo se ho na 500 členů a přátel první, druhé a třetí generace z Izraele, USA, České republiky a Německa. Konalo se u příležitosti zahájení první výstavy v nové galerii, kterou nedávno dostavěli. Vystavované kresby vytvořil v letech 1941 – 1942 malř Leo Haas v terezínském ghettu. Dopoledne se setkali členové BT druhé generace. Po společném obědě všech účastníků shromáždění se uskutečnilo vlastní výroční jednání, na němž po projednání všech vnitřních záležitostí vystoupili velvyslanci ČR a SRN a jménem TI Dana Lieblová (více na str. 7 - pozn. redakce).

☆ ☆ ☆

KAŽDÝ, KDO PŘEŽIL, NESE SVŮJ OSUD

Den Holocaustu 2000 (2. května) uspořádali letos v BT ve spolupráci s okolními obcemi pod mottem „Každý, kdo přežil, nese svůj osud“.

☆ ☆ ☆

SEMINÁŘ PRO UČITELE

Na začátku letošního roku uspořádali v BT seminář pro učitele, kteří doprovázejí skupiny dětí při zájezdech do České republiky a Polska, s cílem sjednotit obsah témat besed a přednášek při návštěvách koncentračních táborů a ghett. Na semináři zdůraznili přednášející členové BT nutnost orientovat se zejména na svědectví obětí i pamětníků.

☆ ☆ ☆

MEZINÁRODNÍ SEMINÁŘ PRO VEDOUCÍ PAMÁTNÍKU

V březnu letošního roku se konal mezinárodní seminář pro vedoucí památníků holocaustu, který uspořádal BT. Jeho účastníci z Izraele, České republiky, Německa a Francie společně posuzovali nej-

různější otázky osvětové a vzdělávací činnosti související s holocaustem (více viz na str. 5 – pozn. redakce).

☆ ☆ ☆

O LETOŠNÍM DNU HOLOCAUSTU

Zpravodaj Bejt Terezín informuje o nej-různějších akcích, které se konaly k letošnímu Dni holocaustu na mnoha místech v Izraeli. Například na Lékařské fakultě v Haifě uspořádali studijní den na téma Medicína v době holocaustu. V Masua si připomněli osudy dětí v koncentračních táborech, pozornost věnovali zejména nejmenším v rodinném táboře v Osvětimi-Birkenau.

☆ ☆ ☆

MASARYKOVÉ – OTEC A SYN – NEZAPOMENUTELNÍ

U příležitosti 150. výročí narození T. G. MASARYKA uspořádali v kulturním domě Bejt Jačak slavnostní shromáždění pod záštitou velvyslance ČR v Izraeli Daniela Kumermanna a prvního velvyslance po listopadových událostech Miloše Pojara. Hovory s Janem Masarykem (Je těžké být Čechem) je titul knihy Avigdora Dagona (Viktora Fischla), sekretáře Jana Masaryka, v době druhé světové války, která byla v Izraeli vydána.

☆ ☆ ☆

ZPRAVODAJ BT O NAŠEM SNĚMU

O našem letošním jarním sněmu informuje Zpravodaj BT. Zejména uvádí počty členů Terezínské iniciativy v České republice a v zahraničí. Zpravodaj BT se zabývá i diskusí na sněmu.

☆ ☆ ☆

O POCHODU SMRTI

Z iniciativy Jakuba Tsura vznikla v letošním roce výstava fotografií z pochodu smrti z koncentračního tábora Schwarzheide. Pochodu se v dubnu 1945 zúčastnilo 317 vězňů z rodinného tábora Osvětim-Birkenau. Denně museli ujít více než 40 kilometrů. 2. května byli židovští vězni naloženi na otevřené vagonů a 8. května dojeli do Terezína. Fotografie z pochodu se dostaly spolu s novinami do ruky Jakubu Tsurovi do Kibucu Naan, který na jejich podkladě vytvořil výstavu pro Bejt Terezín.

☆ ☆ ☆

DIVADLO V GHETTU

V Magdeburských kasárnách zahájil v únoru letošního roku Památník Terezín výstavu o divadle v ghettu. BT informuje, že ve čtyřech sálech jsou exponáty věnované muzice, literatuře, umění a divadlu.

☆ ☆ ☆

SKLADATELÉ V TEREZÍNĚ

Organizace Hanse Krásy z Hamburku, která se zabývá hudbou v ghettě, vydala knihu o skladatelích v Terezíně – Pavlu Haasovi, Karlu Reinerovi, Gideonu Klei-novi, Hansu Krásovi, Sigmundu Schulovi a Viktoru Ullmannovi. Kniha přináší životopisy umělců, jejich fotografie a dopisy.

☆ ☆ ☆

O ČINNOSTI PAMÁTNÍKU

Ve své výroční zprávě uvádí Památník Terezín například, že loni vydal sérii 10 čísel dětského časopisu Domov, že rozšířil svou sbírku o 17 obrazů. Památník nyní vlastní 3236 uměleckých předmětů z ghetta, v loňském roce uspořádal 74 seminářů pro hosty ze zahraničí, 49 workshopů pro studenty středních škol. Už po šesté uspořádalo oddělení výchovy Památníku soutěž pro studenty středních škol na téma holocaust, rasismus a intolerance.

☆ ☆ ☆

ŽIVOT A SMRT FREDYHO HIRSCHÉ

V dubnovém zpravodaji Terezínská iniciativa jsou vzpomínky cembalové virtu-osky Zuzany Růžičkové. S oblíbeným Fredym se poprvé setkala v lednu 1942, kdy organizoval dětské domovy. Zpravodaj BT informuje rovněž o spolupráci TI s Lucií Ondřichovou a o její diplomové práci o Fredym Hirschovi.

☆ ☆ ☆

TEREZÍNŠTÍ VĚZNI NA CESTĚ KE SVÉ SMRTI

Osud vězňů z terezínského ghetta v letech 1941 – 1944 je téma studie českého historika Miroslava Kryla, která vyšla v Brně koncem minulého roku (více na str. 4 – pozn. redakce).

pro čtenáře TI vybral Jiří Steiner

Informace – Vzkazy – Výzvy – Prošby

Na redakční e-mailovou adresu došel dopis, který rádi v českém překladu zveřejňujeme:

„Drazí přátelé (kteří máte e-mail)!

Dnes vzdáváme díky osudu, který prodloužil naše životy o 56 let a dovolil nám vybudovat si kariéru a založit rodinu. Oceňme tento dar, který byl odepřen tolika lidem našeho věku. Vzpomeňme také těch, kteří byli méně šťastni a nedožili se osvobození, jakož i těch, kteří dodnes zemřeli.

Ačkoliv jsou zkušenosti z války stále v nás přítomny, má nedávná cesta do Birkenau, Mauthausenu, Gunkirchenu a Stutthofu tyto vzpomínky zesílila. To, že byla má rodina se mnou na této pouti, bylo pro mne velkou podporou. Nechci zatěžovat bolestí druhou generaci, ale to, že si jsou vědomi holocaustu a že toto vědomí postoupí svým dětem, mne ubezpečuje v tom, že ti, kteří zahynuli, nebudou zapomenuti.

Těšte se dobrému zdraví a úsměvům svých vnoučat ještě po mnoho dalších let.

Se srdečnými pozdravy

Míša Kraus, 168497

P.S. Vyřídte, prosím, mé přání také bratrům a sestřím, kteří nemají e-mail.“

ZMĚNA ÚČTU

Upozorňujeme všechny příznivce, že Tereziánská iniciativa změnila USD účet. Místo někdejšího účtu u Komerční banky, Praha (34833123455011/0100) máme nyní účet: 01-6401030/0300 u ČSOB.

Anny Frey zemřela

Ve Vídni zemřela 2. září paní Anna Ledererová, známá pod uměleckým jménem Anny Frey. V Terezíně byla známá jako „terezínský slavík“.

Vystupovala v kabaretech Honzy Hofera a filmového režiséra Kurta Gerrona a v různých dalších hudebních pořadech. Zpívala a hrála roli Adely v terezínské inscenaci Netopýra. Po válce vystupovala v divadle v Teplicích a Mostě.

Jiří Žantovský

V terezínském domově mládeže L 410, v přízemním pokoji 015, o něm věděly snad všechny dívky, třebaže jen málokterá jej poznala osobně. Věděly jen, že jedna z jejich nejmilejších vychovatelek – Irena Krausová – měla v Praze přítele, s nímž po celou dobu svého terezínského

pobytu udržovala kontakt. Byla to zásluha Jiřího Žantovského, který pro udržení tohoto spojení věnoval veškerou svou vynalézavost, energii, všechn svůj volný čas i peníze. Navázal kontakty s terezínskými četníky, ale i s jinými lidmi, jejichž prostřednictvím posílal Irence balíčky, vytrvale a oddaně jí psal a zařídil, aby mu mohla odpovídat. To mu však nestačilo, sám do Terezína jezdil a s Irenkou se obvykle scházel někde na poli za hranicemi ghetta. Irenku o tom včas informoval, aby si mohla zařadit zařazení do skupiny, která na uvedeném místě pracovala. Někdy se dostal přímo do tábora. Podle jeho výpovědi byl v Terezíně během těch tří let asi padesátkrát a několikrát tam dokonce i přespal. Potraviny, léky, knihy i noty nosil i dalším přátelům a známým a svými kontakty umožnil i dalším lidem posílat do Terezína balíčky a korespondenci a některým i osobní setkání s jejich přáteli nebo příbuznými. Byla to nebezpečná hra a Jiří hodně riskoval, tím spíš, že byl zapojen

i v jiných aktivitách protinacistické činnosti. Spojení s Irenkou Krausovou skončilo v říjnu 1944, kdy vyprovázela do transportu svou matku. V jednom okamžiku ještě vyskočila z okna Hamburských kasáren, aby se s ní rozloučila, a právě při tom ji jeden z terezínských esesáků, Rudolf Haindl, strčil do jednoho z vagonů. Irenka Krausová Osvětim nepřežila.

Jiří Žantovský zemřel 29. července 2000 ve věku 91 let. Podrobnější informace o jeho životě najdete v říjnovém čísle časopisu *Roš Chodeš*. Rozsáhlá korespondence s Irenkou se zachovala.

Anna Lorencová

Těsně před redakční uzávěrkou jsme dostali smutnou zprávu, že 2. října 2000 zemřel v Netanyi Ota B. Kraus. V příštím čísle TI přineseme víc o jeho spisovatelství.

Každému někdy lupne v zádech

Sociálně zdravotní komise Tereziánské iniciativy hledá pro své členy zdravotní sestry, ošetřovatelky a rehabilitační pracovníky (nejlépe v důchodu), kteří by mohli pomoci při poskytnutí zdravotní péče v domácím prostředí. Chtěli bychom našim členům zprostředkovat kontakty na ty z vás, kteří takovou zdravotní pomoc umíte spolehlivě poskytnout. Finanční ocenění si dohodnete sami s klientem.

Přihlašte se, prosím, u paní Věry Baumové, předsedkyně sociálně zdravotní komise TI, na tel.č.: 02/24 81 00 99, 232 18 14, 232 17 12.

Do bazénu pro zdraví

Pravidelně každé úterý pořádá od 16.00 do 17.00 hodin **Senior klub zdraví** společné plavání v bazénu AXA. Pod dohledem odborné instruktorky začínáme 19. září a končíme 12. prosince 2000.

Všichni jste zváni.

Tereziánská iniciativa

Vydává Tereziánská iniciativa, Haštalská 20, Praha 1.

E-mail: terezinskainiciativa@cmail.cz

Redakční rada: Miroslav Kárný, Jiří Kotouč, Jaroslav Kraus, Anna Lorencová, Jiří Steiner, Michal Stránský.

Číslo 18 vyšlo v říjnu 2000. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha, čj. NP 1228/1993, dne 29. 6. 1993.